

WYSPIAŃSKI

KALENDARIUM
ŻYCIA
I TWÓRCZOŚCI
STANISŁAWA
WYSPIAŃSKIEGO

Wystawa WYSPIAŃSKI
w Muzeum Narodowym w Krakowie
28 listopada 2017 – 20 stycznia 2019

czasy życie

1869–1887

1869 • Rodzą się: Mahatma Gandhi, André Gide, Józef Mehoffer, Gustav Vigeland, Henri Matisse.

21 czerwca 1869 • Otwarcie sarkofagu Kazimierza Wielkiego w katedrze na Wawelu; uroczysty pochówek króla odbędzie się 8 lipca 1869 r.

1870 • Adrian Baraniecki zakłada w Krakowie Wyższe Kursy dla Kobiet.

czerwiec 1872 • Ukazują się *Wiersze ostatnie* Arthura Rimbaud. W ten sposób 18-letni poeta zamilknie literacko na resztę swojego życia.

1873 • 1575 osób umiera na cholera w Krakowie.

1874 • Claude Monet wystawia *Impresję, wschód słońca*. Od tytułu jego obrazu weźmie nazwę nurt impresjonizmu.

lipiec 1875 • Rozpoczyna się remont Sukiennic pod kierunkiem Tomasz Prylińskiego.

15 stycznia 1869 • Rodzi się Stanisław, syn Franciszka Wyspiańskiego i Marii z rodziny Rogowskich. Mieszkają wówczas przy ul. Krupniczej 14 (dzisiaj nr 26). Po wielu latach budynek zostanie zakupiony przez Józefa Mehoffera, a obecnie stanowi Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie.

7 lutego 1869 • Chrzest Stanisława w kościele Karmelitów na Piasku (wówczas parafia św. Szczepana).

20 lutego 1871 • Rodzi się Tadeusz, drugi syn Franciszka Wyspiańskiego i Marii z rodziny Rogowskich.

lato 1873 • Wyspiańscy przenoszą się na ul. Kanioniczą 26 z powodu sprzedaży domu przy ul. Krupniczej przez właścicieli.

15 stycznia 1875 • Tadeusz, brat Stanisława, umiera na zapalenie opon mózgowych.

wrzesień 1875 • Wyspiański rozpoczyna naukę w Szkole Ćwiczeń przy Seminarium Nauczycielskim w Pałacu Larischa. W szkole spotka Józefa

Mehoffera, Henryka Opieńskiego i Stanisława Estreichera, swoich przyszłych przyjaciół.

18 sierpnia 1876 • Maria Wyspiańska, matka Stanisława, umiera na gruźlicę. Stanisław ma wówczas 7 i pół roku, od tej pory zajmuje się nim siostra ojca, Albina.

czerwiec 1879 • Wyspiański kończy ostatnią, czwartą klasę szkoły Larischa. We wrześniu rozpoczyna naukę w Gimnazjum Św. Anny. Do tej szkoły dostają się również jego przyjaciele: Józef Mehoffer, Stanisław Estreicher i Henryk Opieński; poznaje tam również Lucjana Rydla. Wyspiański ma problemy m.in. z niemieckim (raz nawet musi poprawiać egzamin końcowy).

październik 1880 • Stanisław Wyspiański przenosi się do wujostwa Joanny (Janiny) i Kazimierza Stankiewiczów na ul. Kopernika 1. Tam znajduje opiekę, której brakowało mu u ojca.

około 1880 • Powstają pierwsze zachowane do dzisiaj szkicowniki młodego Wyspiańskiego; rozwija się też jego pasja teatralna.

1883 • Stankiewiczowie wraz z Wyspiańskim przenoszą się na ul. Zacisze 2. Okna mieszkania wychodzą na ul. Basztową.

wrzesień 1884 • Wyspiański zapisuje się jako słuchacz nadzwyczajny do Szkoły Sztuk Pięknych. Prawdopodobnie pomaga mu w tym znajomość jego rodziny z Janem Matejką oraz Władysławem Łuszczkiewiczem.

30 stycznia 1885 • Wyspiański dostaje 4 oceny niedostateczne na pierwsze półrocze. Stankiewiczowie zatrudniają dla niego korepetytora. W czerwcu bez problemu otrzyma promocję do następnej klasy.

lato 1885 • Z wycieczki do Kalwarii Zebrzydowskiej Wyspiański przywozi tekę pełną rysunków. Podobnych teczek i notatników tworzy wówczas kilka.

wrzesień 1885 • Stankiewiczowie przyjmują na stancję Kazimierza Brudzewskiego, który zamieszka w jednym pokoju z Wyspiańskim. Ich

1876 • Ukazują się *Przygody Tomka Sawyer*a autorstwa Marka Twaina.

1876 • Księżę Władysław Czartoryski przenosi swoje zbiory sztuki wraz z biblioteką z Paryża do Krakowa.

17 lipca 1879 • Otwarcie budynku Szkoły Sztuk Pięknych przy pl. Matejki.

2–5 października 1879 • Obchody 50-lecia pracy twórczej Józefa Ignacego Kraszewskiego, połączone z otwarciem odremontowanych Sukiennic. Henryk Siemiradzki w patriotycznym zapale ofiarowuje narodowi Muzeum Narodowemu w Krakowie.

19 maja 1880 • Jan Długosz jako pierwszy zostaje pochowany w Krypcie Zasłużonych na Skalce.

1–3 września 1880 • Cesarz Franciszek Józef I wizytuje Kraków. Odwiedza m.in. pracownię Jana Matejki i Gimnazjum Św. Anny, gdzie uczy się Stanisław Wyspiański.

8 marca 1881 • Uruchomienie pierwszego konnego tramwaju w Krakowie.

26 lipca 1882 • W Bayreuth odbywa się prapremiera *Parsifala* autorstwa Richarda Wagnera.

11 września 1883 • Otwarcie Muzeum Narodowego w Krakowie. Pierwszym dyrektorem zostaje Władysław Łuszczkiewicz.

1883 • Karol Olszewski i Zygmunt Wróblewski z Uniwersytetu Jagiellońskiego dokonują po raz pierwszy na świecie skroplenia tlenu, azotu i tlenku węgla.

3 maja 1883 – 2 września 1886 • „Czas” drukuje w odcinkach *Ogniem i mieczem* i *Potop* Henryka Sienkiewicza.

1884 • W Krakowie instalowane są pierwsze telefony.

1887 • Ukazuje się pierwsza książka o detektywie Sherlocku Holmesie, *Studium w szkartacie* Arthura Conana Doyle'a.

wiosną 1887 • Otwiera się Wystawa Higieniczna w Parku Ujazdowskim w Warszawie. Odwiedziło ją kilkadziesiąt tysięcy osób.

14 czerwca 1887 • Otwarcie Collegium Novum, neogotyckiego gmachu Uniwersytetu Jagiellońskiego.

lipiec 1887 • W Warszawie zostaje wydany podręcznik esperanto Ludwika Zamenhofa *Unua Libro*.

19 sierpnia 1887 • Na terenie Europy Północnej i Centralnej można obserwować całkowite zaćmienie słońca, które stanie się inspiracją dla Bolesława Prusa do punktu kulminacyjnego powieści *Faraon*.

1 września – 31 grudnia 1887 • Pierwsza Ogólna Wystawa Sztuki Polskiej w Sukiennicach.

znajomość się wzmocni, kiedy młody Stanisław zacznie odwiedzać siostrę Kazimierza, Adelę, w Korabnikach pod Krakowem.

13 czerwca 1887 • Wyspiański pisze maturę z języka polskiego (temat: *Czasy Peryklesa i Augusta*). Oprócz tego zdaje pisemnie język niemiecki, łacinę, grekę, matematykę, a ustnie dodatkowo historię, fizykę i chemię. Świadectwo dojrzałości otrzymuje z datą 2 lipca 1887.

koniec lipca – sierpień 1887 • Wyspiański wybiera się na samotną wycieczkę po Galicji Wschodniej (odwiedza Drohobycz, Lwów, Stanisławów, Bohorodczany, Rohatyn i Halicz). Zwiedza i szkicuje zabytki. Zaraża się dyzenterią i musi wracać do Krakowa.

październik 1887 • Wyspiański zostaje przyjęty do Szkoły Sztuk Pięknych, od razu na drugi rok (dzięki zaliczeniu studiów, które podjął w czasie nauki gimnazjalnej). Obok niego przyjęty zostaje jego przyjaciel, Józef Mehoffer. Dyrektorem szkoły jest Jan Matejko. Na Uniwersytecie Jagiellońskim uczęszcza na zajęcia z historii sztuki i działa w Kółku Estetyków.

1888

10 marca • Powódź w Krakowie.

28 marca • Henryk Jordan przedstawia projekt założenia parku obok Błóż.

- Paul Gauguin maluje *Wizję po kazaaniu (Walkę Jakuba z aniołem)*.

- Edvard Grieg kończy komponować muzykę ilustrującą dramat Henryka Ibsena *Peer Gynt*.

lipiec • Aparat Kodak wchodzi na rynek z hasłem: „Ty naciskasz guzik, my robimy resztę”.

- Ukazuje się *Nad Niemnem* Elizy Orzeszkowej i *Pan Wołodyjowski* Henryka Sienkiewicza.

26 stycznia • Wyspiański pierwszy raz wpisuje się w dzienniku Gabinetu Historii Sztuki UJ, gdzie studiuje książki i albumy o sztuce. Tego dnia analizuje twórczość Sandra Botticellego, później będzie studiował innych włoskich artystów renesansowych oraz – przede wszystkim – Dürera.

3 marca • Za wybitne wyniki w nauce rada pedagogiczna Szkoły Sztuk Pięknych przenosi Wyspiańskiego i Mehoffera z II do III oddziału.

19–22 maja • Wyspiański spędza Zielone Świątki w Korabnikach u Brudzewskich (interesując się szczególnie Adelą Brudzewską). Odnosząc się do tych sielankowych dni napisze obrazek dramatyczny *Liga żółtych kwiatów*.

26 lipca – 10 sierpnia • Wyspiański bierze udział w wycieczce inwentaryzacyjnej studentów SSP na Kielecczyznę. Odwiedzają: Kielce, Opoczno, Trojanowice, Żarnów, Paradyż, Drzewicę, Niektań, Odrowąż, Chlewska.

11–18 sierpnia • Po powrocie z Kielecczyzny Wyspiański wyjeżdża do Korabnik na wakacje.

11 i 14 grudnia • Na posiedzeniu Kółka Estetycznego wśród studentów historii sztuki UJ Wyspiański wygłasza referat *O pomnikach brązowych Krakowa*.

31 grudnia • Trwają ferie zimowe, lecz Wyspiański studiuje książki i ryciny w Gabinetce Historii Sztuki UJ.

• Stanisław Szczepanowski pisze w *Nędzy Galicji w cyfrach*, m.in. że przeciętna długość życia w Galicji wynosi 27 lat dla mężczyzn oraz 28,5 dla kobiet; roczne spożycie mięsa to 10 kg na głowę, zaś 11% dochodu krajowego pochłania biurokracja.

14 listopada • W Paryżu zostaje otwarty Instytut Pasteur, zajmujący się mikrobiologią i zwalczaniem chorób zakaźnych.

• Londyński East End żyje w strachu z powodu Kuby Rozpruwacza.

koniec roku • Włodzimierz Lenin zapoznaje się z *Kapitałem* Marksa.

1889

1 stycznia • Wyspiański rysuje postaci ludzkie spadające w przepaść.

luty • Wyspiański często przesiaduje w Gabinetce Historii Sztuki UJ.

4 kwietnia • Prezydent Krakowa przyznaje Wyspiańskiemu roczne stypendium, wypłacane w dwóch ratach w lipcu i sierpniu.

11 kwietnia • Otrzymuje wynagrodzenie za rysunki z wycieczki inwentaryzacyjnej po Małopolsce, które zostały przyjęte przez Komisję do Badania Historii Sztuki Akademii Umiejętności w Krakowie.

20–23 kwietnia • Stankiewiczowie wraz z Wyspiańskim spędzają ferie wielkanocne u Brudzewskich w Korabnikach. Adela Brudzewska wspominała później, że młody Wyspiański zjadł się święconką.

maj • Z inicjatywy Wyspiańskiego zorganizowano amatorskie przedstawienie teatralne w Czytelnicy Akademickiej UJ. Wystawiono *Dramat jednej nocy* Aurelego Urbańskiego; Wyspiański był reżyserem, dekoratorem, kostiumerem i grał główną rolę damską, Lidie.

styczeń • Rozpoczynają się prace renowacyjne w kościele Mariackim w Krakowie pod kierownictwem Tadeusza Stryjeńskiego. Wkrótce do grona jego współpracowników zostanie zaproszony Jan Matejko.

3 stycznia • Fryderyk Nietzsche, wychodząc z hotelu w Turynie, staje w obronie konia brutalnie traktowanego przez woźnicę. Ta chwila ma być jednym z momentów przełomowych w chorobie filozofa, pogłębiającej się pod koniec jego życia. W tym samym roku ukazuje się *Tako rzecze Zaratustra. Książka dla wszystkich i dla nikogo*.

• Aleksander Brückner odnajduje w Bibliotece Petersburskiej *Kazania świętokrzyskie*, uznawane za najstarszy zachowany polski utwór prozatorski.

31 marca • Gustave Eiffel wywieśza flagę francuską na żelaznej wieży zbudowanej z okazji paryskiej wystawy światowej.

• W Strasburgu Oskar Minkowski i Joseph von Mering dokonują przełomu w leczeniu cukrzycy, odkrywając, że narządem odpowiedzialnym za produkcję insuliny jest trzustka.

wiosna-lato • Susza w Małopolsce powodująca bardzo słabe plony i wysokie ceny żywności.

• Vincent van Gogh maluje *Pokój w Arles*, *Irysy*, *Gwiazdzistą noc* oraz *Autoportret z zabandażowaną uchem*.

23 września • Fusajirō Yamauchi zakłada w Kioto firmę Nintendo, zajmującą się produkcją kart do tradycyjnej gry Hanafuda. Rozrastające się przedsiębiorstwo pod koniec lat 70. XX w. wprowadzi na rynek automaty i konsole do gier wideo.

2 października • Koncert Ignacego Paderewskiego w sali Starego Teatru. Na widowni m.in. Wyspiański, Rydel, Tetmajer.

6 października • W Paryżu otwiera się kabaret Moulin Rouge.

Rodzą się: Charlie Chaplin, Adolf Hitler, Ludwig Wittgenstein, António de Oliveira Salazar, Anna Achmatowa, Jean Cocteau, Maria Dąbrowska, Martin Heidegger.

Umierają: Ignacy Domeyko, Tytus Chałubiński.

maj • Wyspiański podpisuje się pod odezwą przeciwko polityce czasopisma „Ogniwo”, będącego organem komunizującej młodzieży akademickiej.

lipiec • Koniec roku akademickiego w Szkole Sztuk Pięknych. Wyspiański otrzymuje oceny bardzo dobre za postępowanie, lecz jedynie dobre za pilność.

25 lipca – 11 sierpnia • Władysław Łuszczkiewicz urządza wycieczkę inwentaryzacyjną studentów Szkoły Sztuk Pięknych na Podkarpacie. Biorą w niej udział m.in. trzech przyjaciele: Wyspiański, Mehoffer i Maszkowski. Odwiedzono: Nowy Sącz, Zabęcze, Wielogłowy, Biegonice, Stary Sącz, Chełmiec, Biecz, Binarową, Libuszę, Grybów, Wilczyska, Jeżów, Ropeńkę, Sękową i Bobową.

11 sierpnia – 16 sierpnia • Wyspiański i Mehoffer kontynuują wycieczkę inwentaryzacyjną. Odwiedzają Krużlową, Mogilno, Korzeninę, Lipnicę Wielką i Ptaszkową.

13 sierpnia • W Krużlowej Wyspiański odkrywa cenną figurę Matki Boskiej, która wkrótce zostaje zakupiona do Muzeum Narodowego w Krakowie i obecnie jest znana jako Madonna z Krużlowej.

16 sierpnia – 5 września • Po wyjeździe Mehoffera Wyspiański kontynuuje wycieczkę samodzielnie. Odwiedza jeszcze: Królową Ruską, Kamionkę Wielką, Mystków, Nawojową, Żelaznikową, Podegrodzie, Tarnów i Łęki Górne. Dopiero wówczas wraca do Krakowa.

13–14 września • Wyspiański wybiera się do Raciborowic oraz Mogiły pod Krakowem, gdzie rysuje zabytki i typy ludowe.

15 września • Wyspiański i Mehoffer zostają zaproszeni przez Jana Matejkę do wykonywania polichromii w prezbiterium kościoła Mariackiego w Krakowie.

wrzesień – grudzień • Codzienne wizyty Wyspiańskiego u Matejki oraz praca w kościele Mariackim.

9 października • Z uwagi na osiągnięcia Wyspiański zostaje przeniesiony na czwarty rok Szkoły Sztuk Pięknych (z obowiązkiem uzupełnienia egzaminów).

27 października • Wyspiański otrzymuje stypendium im. Jana Matejki na studia za granicą.

połowa grudnia • Państwo Waškowscy organizują przedstawienie mikołajowe dla swoich dzieci. Wyspiański projektuje kostiumy i wciela się w postać diabła.

1890

styczeń–luty • Wyspiański ciągle pracuje przy polichromii kościoła Mariackiego w Krakowie, przy okazji studiując i szkicując dzieła sztuki zgromadzone w kościele.

17 lutego • Powstaje pierwszy znany autoportret Wyspiańskiego.

20 lutego • Wyspiański odwiedza Jacka Malczewskiego w jego pracowni na Prądniku Białym pod Krakowem. Podziwia tam jego obraz *Introdukcja*.

1 marca • Wyspiański wyjeżdża w pierwszą podróż artystyczną po Europie. Trasę dla niego opracował Tadeusz Stryjeński, który towarzyszył mu w pierwszych dniach. Na początku Wyspiański odwiedza Mehoffera w Wiedniu.

4–16 marca • Pobyt Wyspiańskiego w Wenecji. Zachwyca się szczególnie obrazami Veronesa oraz architekturą Pałacu Dożów i kościoła św. Marka.

17 marca • Wyjazd do Padwy, a następnie Werony. Dalsza trasa wiedzie Wyspiańskiego przez Mantwę, Mediolan, Como, Lucernę, gdzie wędruje dookoła Jeziora Czterech Kantonów, i Bazyleę.

po 24 kwietnia–3 czerwca • Pierwszy pobyt Wyspiańskiego w Paryżu. Miasto go oszałamia: zwiedza zabytki, chodzi do teatrów i opery, ogląda obrazy na wystawie Stowarzyszenia

31 marca • Do użytku wiernych zostało oddane prezbiterium kościoła Mariackiego w Krakowie. Zostało wyremontowane, a na ścianach powstały polichromie projektu Matejki. Wkrótce rozpoczęto prace na dalszych częściach wnętrza świątyni.

1 maja • Pierwsza demonstracja pierwszomajowa w Krakowie.

• Ukazuje się *Lalka* Bolesława Prusa w wydaniu książkowym.

• Henryk Ibsen wydaje dramat *Hedda Gabler*, a Knut Hamsun powieść *Głód*.

4 lipca • Uroczysty pochówek szczątków Adama Mickiewicza w katedrze na Wawelu.

11 sierpnia • Ślub Włodzimierza Tetmajera z Krakowa oraz Anny Mikołajczykówny z Bronowic Małych. Tetmajer spotka się z ostracyzmem ze strony środowiska krakowskiego z powodu mezaliansu, jednak przetrze szlaki małżeńskie m.in. Lucjanowi Rydlowi.

11 października • Rozpoczęcie roku akademickiego w Szkole Sztuk Pięknych. W mowie inauguracyjnej dyrektor, Jan Matejko, krytykuje wyjazdy młodych artystów za granicę.

10 grudnia • W Nowym Jorku kończy się budowa pierwszego drapacza chmur, New York World Building (20 pięter, 106 m wysokości).

29 grudnia • Ma miejsce Masakra nad Wounded Knee – ostatnia krwawa wymiana ognia między armią Stanów Zjednoczonych a rdzennymi mieszkańcami Ameryki, Indianami z plemienia Lakotów. Wydarzenie stanowi impuls do wygaśnięcia indiańskiej religii Tańca Ducha, związanej z wiarą w opuszczenie Ameryki przez białych ludzi.

Rodzą się: Howard Phillips Lovecraft, Agata Christie, Man Ray, Egon Schiele, Charles de Gaulle.

Umierają: Carlo Collodi, Oskar Kolberg, Heinrich Schliemann.

Artystów Francuskich, przesiaduje w Luwrze, jeździ też na wycieczki.

3 czerwca • Wyspiański wyjeżdża z Paryża, aby zwiedzić gotyckie katedry w Chartres, Dreux, Rouen, Fécamp, Amiens, Laon, Reims i Strasburgu.

17 lipca • Wyspiański udaje się na teren Niemiec, m.in. do Moguncji, Norymbergi, Monachium i Ratyzbony. Uwagę kieruje przede wszystkim na katedry romańskie, ale uczestniczy też w życiu teatralnym i zwiedza muzea. Wiele dni spędza szczególnie w Pinakotece monachijskiej.

18–28 sierpnia • Wyspiański zwiedza Pragę, a następnie Drezno.

29 sierpnia – 21 września • Artysta wizytuje Legnicę, Poznań, Gniezno, Toruń, Kruszwicę oraz Wrocław; przez Śląsk wraca do Krakowa. Przeprasza wujostwo Stankiewiczów, że nie powiadomił ich o wyjeździe.

31 października • Teofila Pytkówna rodzi Teodora, którego za kilka lat usynowi Stanisław Wyspiański.

październik–listopad • Wyspiański odbywa czterotygodniową służbę w wojsku; dzięki protekcji Matejki nie musi spędzać w armii austriackiej przepisowego roku.

grudzień • Wyspiański wraca do pracy przy renowacji kościoła Mariackiego. Wraz z Mehofferem dostaje zadanie zaprojektowania herbów na ściany oraz witraży przedstawiających alegorie cnót i występków oraz psalm o miłosierdziu Bożym.

4–21 grudnia • Wyspiański ogląda gościnne występy Heleny Modrzejewskiej w sztukach *Dalila* Feuilleta, *Adrienne Lecouvreur* Scribe'a i *Legouvého* oraz *Dama kameliowa* Dumasa.

12 grudnia • Wyspiański ogląda wystawę Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Sukienicach, zachwycając się szczególnie obrazem Olgi Boznańskiej.

ok. 15 marca • Józef Mehoffer wyjeżdża do Paryża. Wyspiański kończy jeszcze prace w kościele Mariackim w Krakowie.

11 maja • Otrzymał stypendium od Jana Matejki, Wyspiański wyjeżdża do Paryża w celu zapisania się do tamtejszej Szkoły Sztuk Pięknych. W Paryżu spędzi półtora roku. Początkowo mieszka z Mehofferem przy rue de l'Echaudé 14. Oboj zajmują się zleceniem na projekt witraża do kościoła Mariackiego w Krakowie, przedstawiającego sceny z życia Najświętszej Marii Panny.

31 maja • Wyspiański z Mehofferem idą do teatru Comédie-Française, gdzie oglądają m.in. *Zairę* Woltera. Po wielu latach Wyspiański przetłumaczył jej fragment na polski. Na przedstawieniach teatralnych Wyspiański bywa regularnie.

8–14 czerwca • Egzamin w Szkole Sztuk Pięknych w Paryżu. Ani Wyspiański, ani Mehoffer ich nie zdają. Rozpoczynają studia w prywatnej Akademii Colarossiego, jednocześnie wspólnie pracując nad witrażami do kościoła Mariackiego w Krakowie.

ok. 20 lipca • Wyspiański choruje przez kilka dni, doświadczając zatrucia farbami olejnymi. To jeden z pierwszych objawów alergii na te farby, która wkrótce uniemożliwi artyście ich stosowanie.

sierpień • Wyspiański i Mehoffer intensywnie pracują nad projektami dekoracji gmachu Rudolfinum w Pradze. Zamierzają wystąpić na konkurs, o którym Wyspiański przeczytał rok wcześniej, będąc w Pradze.

wrzesień–październik • Wyspiański dużo czasu spędza w Luvrze, studiując przede wszystkim malarstwo włoskie: Botticellego, Perugina, Luiniego; oraz francuskie: Poussina i Lorraina.

połowa listopada • Wyspiański i Mehoffer debiutują na wystawie Towarzystwa Przyjaciół

4 kwietnia • Paul Gauguin wyjeżdża na Tahiti.

3 maja • Obchody stulecia Konstytucji 3 maja. W Sukiennicach można oglądać obraz Matejki *Konstytucja 3 Maja*.

18 lipca • Rozpoczyna się renowacja katedry na Wawelu pod kierunkiem Sławomira Odrzywolskiego.

- Agnes Pockels, fizykochemiczka-samouk, wysyła do Lorda Rayleigha list, w którym opisuje zależności pomiędzy napięciem powierzchniowym cieczy i zanieczyszczeniami. Tłumaczenie jej listu zostaje przedrukowane w „Nature”, co otwiera jej drogę do kolejnych publikacji.

- Oscar Wilde pisze *Portret Doriana Graya* i *Salome*.

- W Eindhoven, w Holandii, zostaje założona firma Philips. Początkowo produkuje wyłącznie żarówki.

6 czerwca • Powstaje Krakowskie Ochotnicze Towarzystwo Ratunkowe – pierwsze pogotowie ratunkowe w Polsce i drugie w Europie.

- Apolinary Tarnawski otwiera w Kosowie na Huculszczyźnie sanatorium wodolecznicze. Stanie się ono jednym z najbardziej znanych polskich sanatoriów przed II wojną światową.

Rodzą się: Max Ernst, Otto Dix, Aleksander Rodczenko, Zofia Stryjeńska, Cole Porter, Michaił Bułhakow, Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Siergiej Prokofjew, Gustaw Morcinek.

Sztuk Pięknych w Krakowie. Pokazane zostają ich projekty witraży do kościoła Mariackiego. Recenzje są przychylne młodym artystom.

11 grudnia • Wyspiański i Mehoffer dostają informację, że ich projekty dekoracji do Rudolfinum w Pradze nie zostały nagrodzone. Wzburzeni, od razu zaczynają pracę nad projektami do innego konkursu – na kurtynę do budowanego właśnie Teatru Miejskiego w Krakowie.

14 grudnia • Wyspiański postanawia wyprowadzić się ze wspólnego mieszkania z Mehofferem ze względu na konflikt charakterów.

1892

23 maja • Rozpoczyna się wyburzanie średniowiecznego klasztoru i kościoła pod wezwaniem Świętego Ducha w Krakowie, w celu uzyskania miejsca na wybudowanie Teatru Miejskiego. W proteście Jan Matejko zwraca na ręce Rady Miejskiej honorowe obywatelstwo Krakowa i oświadcza, że chce być pochowany na rozstaju dróg.

- Leon Wyczółkowski maluje *Orkę na Ukrainie*.

- Belg François Hennebique patentuje żelbeton, Niemiec Rudolf Diesel – wysokoprężny silnik, a Amerykanin Jesse Wilford Reno – ruchome schody.

lipiec • W Paryżu coraz częściej pojawia się cholera.

- Paryska aktorka Sarah Bernhardt odwiedza Kraków.

wrzesień • W Krakowie coraz częściej pojawia się cholera.

listopad • W Krakowie zostaje założona linia telefoniczna.

- Henri de Toulouse-Lautrec maluje serię obrazów przedstawiających gości kabaretu Moulin Rouge.

styczeń–luty • Wyspiański pisze libretto operowe *Fantaści*, do którego muzykę ma stworzyć Henryk Opieński. Ostatecznie kompozytor nigdy nie włączy się do pomysłu przyjaciela, mimo że ten wyśle mu później jeszcze dwa swoje utwory: *Wandę* i *Daniela*.

4 stycznia • Ojciec Stanisława, Franciszek Wyspiański, przenosi się do Domu Ubogich im. Helclów w Krakowie.

6 stycznia • Wyspiański przeprowadza się do mieszkania przy blvd Montparnasse 106/7. Zarówno Wyspiańskiemu, jak i Mehofferowi jest z tego powodu przykro, ale nie zmieniają decyzji o osobnym zamieszkanu.

luty • Wyspiański przestaje chodzić do teatru, poświęcając się w większej mierze pracy malarzkiej w atelier Szkoły Colarossiego oraz we własnym mieszkaniu.

20 marca • Wyspiański i Mehoffer posyłają do Krakowa projekty konkursowe na kurtynę Teatru Miejskiego, a następnie razem jadą na wycieczkę do Saint-Cloud pod Paryżem. Projekt Wyspiańskiego nosi tytuł *Z moich fantazji*.

24 marca • Karnawał w Paryżu. Wyspiański i Mehoffer oglądają uliczne występy, a wieczorem idą na bal.

27 kwietnia • Rozstrzygnięcie konkursu na projekt kurtyny w Teatrze Miejskim w Krakowie. Ani Wyspiański, ani Mehoffer nie zostają docenieni. Jednak nawet nagrodzone prace nie zostają zrealizowane, komisja bowiem decyduje się zamówić kurtynę poza konkursem u Henryka Siemiradzkiego.

czerwiec • Komitet restauracji katedry lwowskiej proponuje zamówienie u Wyspiańskiego i Mehoffera dwóch projektów witraży – tematyką mają być śluby Jana Kazimierza oraz założenie kamienia węgielnego pod budowę katedry.

3 czerwca • Tadeusz Stryjeński w liście do Mehoffera narzeka, że młodzi artyści nie przysyłają żadnych swoich dzieł do Krakowa, więc mogą mieć problem z uzyskaniem od Matejki stypendium na dalszy pobyt w Paryżu.

wrzesień/październik • Wyspiański wysłał Rydłowi reprodukcję *Wiosny* Botticellego, obrazu, którym zachwyca się w Paryżu. Za kilka lat namaluje portret przyjaciela z postacią *Wiosny* w tle.

19 września • Wyspiański zgadza się na warunki zlecenia na projekt witraża do katedry lwowskiej (pilnie zresztą potrzebując zaliczki). Od razu zaczyna obmyślać kompozycję.

10 października • Wyjazd Wyspiańskiego do Krakowa powodowany brakiem pieniędzy. Ostatni raz w Krakowie był półtora roku wcześniej.

22 października – 8 listopada • Wyspiański przebywa we Lwowie, negocjując zamówienie na karton witraża do katedry. W międzyczasie często chodzi do teatru i na wystawy sztuki.

2 listopada • Matejko przyznaje stypendium Wyspiańskiemu i Mehofferowi na dalszy pobyt w Paryżu.

12 listopada • Wyspiański wynajmuje atelier w Krakowie przy ul. Wolskiej 18 (dzisiaj ul. Piłsudskiego). Odnawia stare znajomości i rozpoczyna nowe, m.in. interesując się pannami Pietraszkiewiczównami.

18 grudnia • Premiera baletu Piotra Czajkowskiego *Dziadek do orzechów* w Teatrze Maryjskim w Sankt Petersburgu.

Rodzaj się: Walter Benjamin, Bolesław Bierut, J. R. R. Tolkien, Josip Broz Tito, Bruno Schulz, Haile Selassie, Władysław Anders.

1893

• Japończyk Nagayoshi Nagai dokonuje syntezy metamfetaminy. Do lat 50. XX w. substancja stosowana będzie jako lek, m.in. w zwalczaniu otyłości.

1 kwietnia • Powołana zostaje Liga Narodowa skupiona wokół Romana Dmowskiego.

10 maja • W Krakowie powstaje pierwszy polski klub szachowy.

1893 • Rozpoczyna się publikacja opowiadań Rudyarda Kiplinga z cyklu *Księga dżungli*.

11 lipca • Japoński naukowiec Kōkichi Mikimoto uzyskał pierwszą perłę hodowlaną.

• W Zakopanem kończy się budowa willi „Koliba” według projektu Stanisława Witkiewicza. Jest to pierwszy budynek w stylu zakopiańskim.

18 sierpnia • Dagny Juel wychodzi w Berlinie za mąż za Stanisława Przybyszewskiego.

• Ukazują się trzy pierwsze tomy powieści *Winnetou* Karola Maya.

19 września • Nowa Zelandia jako pierwsze państwo na świecie przyznaje kobietom czynne prawo wyborcze w wyborach do parlamentu. Edvard Munch maluje *Krzyk*.

23 września • Rzekoma data powstania tzw. *Przepowiedni z Tęgororza* – wierszowanego utworu, dyktowanego, jak chcą niektórzy, przez ducha Adama Mickiewicza.

• W Krakowie otwiera się schronisko dla chłopców fundacji ks. Aleksandra Lubomirskiego.

16 grudnia • W nowojorskiej Carnegie Hall ma miejsce premiera IX Symfonii

styczeń • Wyspiański korzysta z karnawatu w Krakowie, chodząc na bale, koncerty i inscenizowane „żywe obrazy”.

6 stycznia • Na prośbę Wyspiańskiego Mehoffer prznosi jego rzeczy do własnego mieszkania przy avenue du Maine 14, aby przyjaciel nie musiał płacić czynszu, gdy nie ma go w Paryżu.

10 lutego • Wyspiański przyjeżdża do Paryża, zamieszkując tymczasowo z Mehofferem. Obaj często chodzą do teatrów i pracują nad projektami witraży do katedry lwowskiej.

marzec–maj • Wyspiański desperacko szuka pożyczki finansowej u przyjaciół, stypendium bowiem ma nadejść dopiero latem. Wprawia się za to w rysowaniu pastelem, portretując paryskich znajomych.

początek lipca • Wyspiański otrzymuje pieniądze ze stypendium, więc po spłacie długów od razu wynajmuje osobne mieszkanie w tym samym podwórku. Często przychodzi do niego modelka Nini.

20 lipca • Wyspiański urządza wystawę swoich pastelów we własnej pracowni.

12 sierpnia • Wyspiański kończy pisać pierwszą redakcję *Warszawianki*, dramatu o powstaniu listopadowym.

16 października • Wyspiański zrywa stosunki z Mehofferem po rozmowie, w której przyjaciel martwił się jego lekkomyślnym życiem.

21 października • Otwiera się w Krakowie Teatr Miejski (dzisiejszy Teatr im. Juliusza Słowackiego), zaprojektowany przez Jana Zawiejskiego. Był to pierwszy budynek w mieście z elektrycznym oświetleniem (z własną matą elektrownią na tyłach). Pierwszym dyrektorem został Tadeusz Pawlikowski. To właśnie w tym teatrze odbędzie się większość prapremier sztuk Wyspiańskiego.

1 listopada • w Krakowie umiera Jan Matejko. Dowiedziawszy się o tym w Paryżu, Wyspiański ciężko to przeżywa.

listopad • Wyspiański wysłał swoje obrazy pastelowe na wystawę Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Sukiennicach. Wzbudziła one żywe dyskusje w Szkole Sztuk Pięknych, jednak krytycy piszą o nich, że „wabią oko nadzwyczajną błyskotliwością koloru” („Przegląd Tygodniowy”).

12 listopada • Wyspiański kończy pisać dramat *Królowa Korony Polskiej*, korespondując z tworzonym projektem witrażu do Lwowa.

30 grudnia • Wyspiański jest we Lwowie razem ze swoim ukończonym projektem witrażu. Spóźnił się z terminem prawie pół roku.

e-moll Antonina Dvořáka *Z Nowego Świata*.

Rodzą się: Roman Ingarden, Joan Miró, Władimir Majakowski, Andrés Segovia, Mao Ce-tung, Władysław Strzemiński, George Grosz.

Umierają: Teofil Lenartowicz, Anna Bilińska-Bohdanowiczowa, Guy de Maupassant, Piotr Czajkowski.

1894

15 stycznia • Wyspiański we Lwowie wnosi o stypendium Sejmu Krajowego na dalszy pobyt w Paryżu.

druga połowa stycznia • Po powrocie ze Lwowa Wyspiański znów uczestniczy w życiu karnawałowym w Krakowie. Prowadzi bujne życie towarzyskie. Oświadcza się Zofii Pietraszkewiczównie, jednak zostaje odrzucony.

luty • Wyspiański dowiaduje się, że Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie oraz konwent oo. franciszkanów ogłaszają konkurs na polichromie w kościele Franciszkanów w Krakowie. Nie bierze udziału w konkursie. Nagrodzone prace nie podobają się komisji.

17 marca • Otrzymawszy stypendium, Wyspiański od razu wyjeżdża do Paryża. Zamierza dorabiać, wysyłając do pism krakowskich recenzje teatralne. Będzie to jego ostatni pobyt we Francji.

marzec–maj • Wyspiański pracuje nad drugą częścią swojego projektu witraża do katedry we Lwowie. Boi się wezwania do wojska.

4 czerwca • We Lwowie otwiera się Powszechna Wystawa Krajowa z osobnym działem

9 kwietnia • W Paryżu umiera malarz Ludwik de Laveaux. Za kilka lat jego postać pojawi się w *Weselu* jako Widmo.

24 kwietnia • Władysław Podkowiński tnie nożem własny obraz *Szał uniesień*, pokazywany w warszawskiej Zachęcie. Obraz zostaje później zakupiony przez Feliksa Jasieńskiego i pieczołowicie odrestaurowany.

kwiecień • Ukazuje się czasopismo „The Yellow Book” z ilustracjami wykonanymi przez Aubrey Beardsleya.

1894 • Ukazują się *Dzieje Tewji Mleczarza Szolema Alejchema*. W 1964 na podstawie powieści powstanie musical *Skrzypek na dachu*.

• Jacek Malczewski maluje obraz *Melancholia*.

1 lipca • Ukazują się *Poezje – Seria II* Kazimierza Przerwy-Tetmajera z jego najbardziej znanymi erotykami.

22 lipca • Na trasie Paryż–Rouen odbywa się pierwszy zorganizowany Wścig Bezkonnnych Powozów. Ściga się tam 102 samochodów.

25 sierpnia • Japoński lekarz i bakteriolog Kitasato Shibasaburo odkrywa bakterię *Pasteurella pestis* wywołującą dżumę.

15 października • We Francji zostaje aresztowany oficer żydowskiego pochodzenia Alfred Dreyfus pod zarzutem zdrady stanu. Tak zwana aferra Dreyfusa przez 10 lat będzie dzieł francuskie spotęczenie.

• Jadwiga Sikorska, Stanisława Dowgiałłówna i Janina Kosmowska jako pierwsze kobiety przekraczają bramy Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego (jako hospitantki).

22 grudnia • W Paryżu ma miejsce prawykonywanie poematu symfonicznego Claude'a Debussy'ego *Preludium do Popołudnia Fauna*.

Rodz się: Bessie Smith, Arkady Fiedler, Aldous Huxley, Maksymilian Maria Kolbe.

artystycznym (zaprezentowano m.in. *Panoramę Ractawicką* Jana Styki i Wojciecha Kossaka). Wyspiański wysyła na nią m.in. studium alegorii Polski do okna lwowskiego.

2 sierpnia • Wyspiański wysyła do Lwowa drugą część projektu witraża do katedry.

początek września • Pogodzenie Wyspiańskiego z Mehofferem.

koniec września • Wyspiański wyjeżdża z Paryża do Krakowa. Wprawdzie przez kilka lat planuje tam wrócić, jednak nigdy już więcej nie odwiedzi Francji. Mieszka u wujostwa przy ul. Zaccisze 2, gdzie spotyka Teofilę Pytkównę, z którą wkrótce się zwiąże.

11 października • Odwiedziwszy Lwów, Wyspiański przewozi projekt swojego witraża na wystawę Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w krakowskich Sukiennicach (czyni to bez zgody katedry lwowskiej).

16 listopada • Wyspiański pisze do Rydla, że „dla własnej satysfakcji” szkicuje pomysły dekoracji kościoła Franciszkanów w Krakowie.

17 listopada • Sejm Krajowy odrzuca podanie Wyspiańskiego o kolejne stypendium. Wyspiański nie ma pieniędzy na wyjazd do Paryża.

koniec listopada • Komisja renowacji katedry we Lwowie niespodziewanie odrzuca projekty witraży Wyspiańskiego. Artysta nie musi zwracać honorarium, lecz jego pomysły nie zostaną zrealizowane.

grudzień • Wyspiański kilkakrotnie rozmawia z przeorem klasztoru Franciszkanów w Krakowie i przedstawia mu swoje pomysły na dekoracje ścian w kościele.

ok. 10 grudnia • Wyspiański maluje *Planty o świcie*. Jest to powitanie z Krakowem, z którego nigdy już nie wyjedzie na dłużej; a zarazem to pożegnanie z techniką olejną (alergia). Od tej pory artysta wyspecjalizuje się w pastel.

27 stycznia • Wyspiański pisze do Maszkowskiego: „Myślę wciąż jestem w Paryżu”. Dręczy go poczucie osamotnienia w Krakowie, skąd wyjechali wszyscy jego najbliżsi przyjaciele, więc rozmawia tylko z wujostwem, u którego mieszka.

4 marca • Wyspiański idzie do Teatru Miejskiego w Krakowie na sztukę *Hannele* Hauptmana. Przy okazji ogląda kurtynę Siemiradzkiego i bardzo mu się ona nie podoba.

26 marca • Sejm Krajowy we Lwowie po raz drugi negatywnie odnosi się do prośby Wyspiańskiego o stypendium zagraniczne.

kwiecień • Rektorem krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych zostaje Julian Fałat. Wkrótce rozpocznie się nowy okres w życiu uczelni, dzięki powołaniu nowych profesorów: Jana Stanisławskiego, Teodora Axentowicza, Jacka Malczewskiego, Leona Wyczółkowskiego, Konstantego Laszczki, Józefa Mehoffera, Wojciecha Weissa, Józefa Pankiewicza i Stanisława Wyspiańskiego.

poniedziałek maja • Franciszkanie proponują Wyspiańskiemu i Mehofferowi zaprojektowanie dekoracji ścian kościoła przy ul. Franciszkańskiej w Krakowie.

31 maja • Rodzi się Helena, pierwsze dziecko Wyspiańskiego i Teofili Pytkówny.

13 czerwca • Wyspiański otrzymuje zlecenie na samodzielne wykonanie projektów dekoracji kościoła Franciszkanów. Mehoffer jest niepokieszony.

czerwiec–listopad • Wyspiański w błyskawicznym tempie przygotowuje rysunki dekoracji franciszkańskich, a malarze ścienni odbierają je i malują w kościele.

1 lipca • Dom przy ul. Zacisze 2 jest przebudowywany, więc wujostwo Stankiewiczowie wraz z Wyspiańskim przeprowadzają się na ul. Kopernika 1.

1 stycznia • Sarah Bernhardt podpisuje umowę z Alfonsem Muchą. Aktorka postanowiła związać swój wizerunek medialny z pracami tego artysty.

5 stycznia • Śmierć Władysława Podkowińskiego.

15 stycznia • Premiera baletu *Jezioro łabędzie* Piotra Czajkowskiego w Teatrze Maryjskim w Petersburgu.

9 lutego • W Holyoke (Massachusetts) odbywa się pierwszy w historii mecz siatkówki, nazywanej wówczas „mintonette”.

13 lutego • Auguste i Louis Lumière otrzymują patent na kinematograf. 9 dni później organizują w Paryżu pierwszy pokaz filmu pt. *Wyjście robotników z fabryki Lumière w Lyonie*.

marzec • Ukazuje się pierwszy rozdział *Quo vadis* Henryka Sienkiewicza w krakowskim „Czasie” i warszawskiej „Gazecie Polskiej”.

• Zygmunt Freud i Josef Breuer publikują *Studien über Hysterie*, w której zamieszczają po raz pierwszy wyniki swoich badań nad histerią, którą próbują leczyć poprzez psychoanalizę.

17 kwietnia • Zostaje podpisany traktat kończący wojnę chińsko-japońską. To z tej wojny wrócili chłopci bronowicy, o czym wspomina Czepiec w *Weselu*: „U nas bywają, / co byli aże dwa roki / w Japonii; jak była wojna”.

sierpień • Mehoffer otrzymuje główną nagrodę w konkursie na projekty witraży do katedry we Fryburgu w Szwajcarii. Będzie to jego dzieło życia.

22 października • Dochodzi do katastrofy kolejowej na dworcu Montparnasse w Paryżu.

8 listopada • Niemiecki fizyk Wilhelm Röntgen rozpoczyna obserwację promieniowania rentgenowskiego (promieni X).

27 listopada • Szwedzki przemysłowiec i naukowiec Alfred Nobel spisuje testament, w którym ustanawia nagrodę nazwaną później jego imieniem.

Urodzili się: Stanisław Młodożeniec, Nikifor, Maria Kuncewiczowa, Antoni Słonimski, Jan Parandowski, Buster Keaton.

5 sierpnia • Umiera Kazimierz Stankiewicz, który wraz z żoną przez 20 lat opiekował się Wyspiańskim.

1 października • Joanna Stankiewiczowa wraz z siostrzeńcem Wyspiańskim przeprowadza się na ul. Poselską 8 (dzisiaj nr 10).

październik • Wyspiański wciąż pracuje nad dekoracjami franciszkańskimi, jednak często poszczególne pomysły nie podobają się albo franciszkanom, albo kierującemu pracami Władysławowi Ekielskiemu (m.in. nie zostaje zrealizowany fryz z lecącymi ptakami, które Wyspiański szkicował w Zakładzie Zoologicznym UJ).

25 października • Wyspiański odwiedza Biecz w związku z zamówieniem na dekoracje ścienne tamtejszego kościoła. Zamawiający jednak ostatecznie rezygnują z projektów artysty.

listopad–grudzień • Wyspiański wciąż marzy o wyjeździe z Krakowa – a to do Paryża, a to do Florencji. Pisze do Opieńskiego: „Kra-ków mi za matę”.

7 listopada • Grono Konserwatorów Galicji Zachodniej powierza Wyspiańskiemu rekonstrukcję witraży w krużgankach klasztoru Dominikanów w Krakowie. Wyspiański podejmuje się zadania, mimo że nakłada się czasowo z zamówieniem od franciszkanów.

30 grudnia • Komisja renowacji kościoła Franciszkanów odbiera po wykonaniu wnętrza świątyni. Malowidła Wyspiańskiego się podobają, jednak konieczne jest naniesienie kilku poprawek, na które artysta niechętnie się zgadza.

1896

6 kwietnia • Otwarcie pierwszych nowożytnych Letnich Igrzysk Olimpijskich w Atenach.

26 maja • W Moskwie jest koronowany Mikołaj II, ostatni cesarz Rosji. Cztery dni później podczas uroczystości

połowa stycznia • Wyspiański wykonuje gipsową rzeźbę na podstawie własnego projektu rysunkowego *Caritas*.

22 stycznia • Sławomir Odrzywolski, który kieruje pracami renowacyjnymi w katedrze na Wawelu, zaprasza Wyspiańskiego, aby wszedł

na rusztowania. Wyspiański niezwykle przeżywa możliwość przyjrzenia się wnętrzu katedry z bliska.

4 lutego • Wyspiański narzeka na odtwórczość pracy przy rekonstrukcji witraży z klasztoru Dominikanów w Krakowie. Pisze do Rydla: „Przedziergnąłbym się w turka, kozaka, lapończyka – żyda, cygana – flisa, parobka wiejskiego – byle żyć swobodno, pełno – a nie tak duszno, ciasno”.

lutym • Ponieważ franciszkanie wciąż nie wypłacili Wyspiańskiemu ostatniej raty honorarium za projekty dekoracji, jego marzenie o wyjeździe do Florencji nie może się ziścić. Artystę utrzymuje ciotka.

29 kwietnia • Powstaje pierwsza z zachowanych kart *Zielnika*, przedstawiająca kwiat mlecza. Aż do końca sierpnia Wyspiański zbiera i rysuje pospolite rośliny z okolic Krakowa: z Bielana, Przegorzała, okolic kopca Kościuszki, Panieńskich Skat, Krzemionek, Zakrzówka, skątek koło Wawelu, ogrodu oo. Dominikanów i Ogrodu Botanicznego oraz za rogatką mogiłą. Poza tym odwiedza Zabierzów i Kalwarię Zebrzydowską.

12 maja • Upada projekt stworzenia przez Wyspiańskiego dekoracji ściennych do kościoła w Bieczu. Powodem są nieporozumienia między artystą a kierującym pracami Sławomirem Odrzywolskim.

29 czerwca – 13 lipca • Wyspiański odbywa ćwiczenia wojskowe jako rezerwista.

9 września • Tadeusz Stryeński zamawia u Wyspiańskiego projekt polichromii do kościoła św. Krzyża w Krakowie. Świątynia jest właśnie w remoncie. Wyspiański zamierza użyć niewykorzystane projekty z Biecza.

12 września • „Tygodnik Ilustrowany” drukuje obszerny artykuł Lucjana Rydla na temat historii kościoła Franciszkanów w Krakowie i polichromii Wyspiańskiego.

poątek listopada • Renowatorzy w kościele św. Krzyża w Krakowie odkrywają renesansowe

z okazji koronacji wybuchła panika, w wyniku której zginęło 1389 osób.

15 czerwca • 27 tysięcy osób ginie w trzęsieniu ziemi na japońskiej wyspie Honsiu.

lato • Marcel Proust zatrudnia się w Biblioth que Mazarine w Paryżu, jednak od razu idzie na zwolnienie chorobowe. Będzie na nim przez wiele lat.

27 lipca • Guglielmo Marconi po raz pierwszy przesyła sygnał radiowy.

6 sierpnia • Madagaskar staje się kolonią francuską.

- Francuski fizyk i chemik Antoine Henri Becquerel odkrywa zjawisko radioaktywności podczas badania fluorescencji rud uranu.

- Otwarcie pierwszego w Krakowie gimnazjum żeńskiego.

- W Turcji mają miejsce pierwsze pogromy Ormian, których kontynuacją będzie ludobójstwo z lat 1915–1917. Pod koniec XIX w. ginie ok. 300 tysięcy Ormian.

9 września • Ludwig Rehn przeprowadza pierwszą udaną operację serca.

17 października • Premiera *Mewy* Antona Czechowa w Teatrze Aleksandryjskim w Sankt Petersburgu.

27 listopada • Prawykonanie poematu symfonicznego *Tako rzecze Zaratustra* Richarda Straussa.

10 grudnia • Alfred Jarry wystawia swój dramat *Ubu Król* czyli *Polacy*. Po premierze wycofano sztukę z repertuaru.

Rodzą się: Józef Czapski, André Breton, Francis Scott Fitzgerald, Dziga Wiertow, Tristan Tzara.

Umierają: John Everett Millais, William Morris, Paul Verlaine, Emeryk Hutten-Czapski.

polichromie. Wyspiański rezygnuje z własnych kompozycji i z radością zajmuje się rekonstrukcją oryginalnych.

7–28 listopada • W „Tygodniku Ilustrowanym” ukazuje się pierwsza pieśń *Iliady* w tłumaczeniu Lucjana Rydla i z ilustracjami Wyspiańskiego. Artysta stworzył cykl kilku rysunków wykorzystujących odkrycia Heinricha Schliemana w Troi.

29 listopada • zostaje założone Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Wśród członków założycieli jest Wyspiański.

2 grudnia • Wyspiański ponownie zapisuje się na Uniwersytet Jagielloński, aby nadrobić zaległe zajęcia. Ma zamiar doktoryzować się na temat witraży z klasztoru Dominikanów w Krakowie. Pomysł zostanie odrzucony przez uczelnię.

1897

3 kwietnia • Zostaje założone stowarzyszenie Secesja Wiedeńska.

- Pierwsze wydanie powieści *Dracula* Brama Stokera.

- Felix Hoffmann z firmy Bayer AG otrzymuje kwas acetylosalicylowy (sprzedawany jako „aspiryna”) oraz środek na kaszel wprowadzony do handlu pod nazwą „heroina” (legalny do 1931 r.).

11 maja • Carl Hagenbeck dokonuje skrzyżowania lwa z tygryscą, tworząc lwygrysa.

- Claude Monet w Giverny zaczyna malować nenufary, które sam hoduje – serię będzie kontynuował do końca życia w 1926 r.

2 czerwca • Mark Twain pisze na łamach „New York Journal-American” w odpowiedzi na plotki i pogłoski:

9 stycznia • Wyspiański przekazuje rysunki polichromii z kościoła Św. Krzyża w Krakowie Tadeuszowi Stryjeńskiemu. Ten obiecuje pokazać je w Kasie Oszczędności Krakowa, aby uzyskać pożyczkę na dalszy remont świątyni. Dopiero wtedy Wyspiański ma otrzymać honorarium.

16 stycznia • Wyspiański dowiaduje się, że rekonstrukcja polichromii w kościele Św. Krzyża właśnie się rozpoczęła. Rysunki Wyspiańskiego zostały użyte bez jego zgody, więc artysta podstępem je zabiera.

luty • Interwencja Mehoffera i Estreichera u Stryjeńskiego, zakończona polubownie. Wyspiańskiemu zapłacono za pracę, chociaż do końca ma wrażenie, że został oszukany przez architekta.

luty–marzec • Wyspiański pokazuje studia pastelowe oraz ilustracje do *Iliady* na wystawie w warszawskiej Zachęcie.

kwiecień • Na wystawie w Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych w krakowskich Sukiennicach Wyspiański pokazuje 35 pastel. Recenzenci je chwala, choć jednocześnie krytykują uleganie wpływom impresjonistycznym.

28 kwietnia • Wyspiański przebywa w Barwądzie i Kalwarii Zebrzydowskiej. Wraca do *Zielnika*, rysowanego rok wcześniej.

wiosna • Wyspiański często bywa w Kawiarni Teatralnej Ferdynanda Turlińskiego przy ul. Szpitalnej 28. Jest to pierwsza młodopolska kawiarnia artystyczna w Krakowie. Wyspiański udekoruje jej ściany m.in. rysunkowymi portretami stałych bywalców.

2 maja • Tadeusz Pawlikowski, dyrektor Teatru Miejskiego w Krakowie, obiecuje wystawienie jego *Warszawianki*. Będzie to debiut teatralny Wyspiańskiego.

27 maja • W Sukiennicach otwiera się pierwsza wystawa Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka”. Jego założycielami byli ważni twórcy młodopolscy, m.in. Malczewski, Mehoffer, Stanisławski, Wyczółkowski i Wyspiański. Przez miesiąc wystawę zwiedzi aż 6000 osób.

6 czerwca • „Czas” donosi, że na obrazach Wyspiańskiego „ludzie zamieniają się w liany i korzenie pnących drzew, a drzewa w stalaktyty”. W podobny sposób krytykują dzieła artysty inne pisma.

15 czerwca • Zostaje założony tygodnik „Życie”. Wyspiański początkowo zacznie z nim współpracę jako rysownik.

20 czerwca • Wyspiański niespodziewanie dostaje zamówienie na zaprojektowanie witraży do kościoła Franciszkanów w Krakowie. Pisze szczęśliwy do Rydla: „Będą cuda”.

lipiec–sierpień • Wyspiański otrzymuje do dyspozycji salę w Szkole Sztuk Pięknych w Krakowie, gdzie rysuje projekty witraży. Jako pierwsze powstają 4 żywioły oraz postać św. Franciszka z Asyżu.

24 września • Wyspiański otrzymuje obietnicę od Tadeusza Pawlikowskiego, dyrektora

„Wiadomości o mojej śmierci są przesadzane”.

3 lipca • W wiedeńskim parku Prater rusza diabelski młyn.

7 lipca–24 września • W krakowskim dzienniku „Nowa Reforma” ukazują się w odcinkach powieść Stefana Żeromskiego *Szyfowe prace*.

• Władysław Ślewiński maluje *Czesząc się*, Leon Wyczółkowski – *Japonkę*, a Henryk Siemiradzki – *Dirce chrześcijańską*.

• Francuski dramatopisarz Edmond Rostand publikuje sztukę *Cyrano de Bergerac* o słynnym długonosym opecie.

31 sierpnia • W Bazylei rozpoczyna się Pierwszy Kongres Syjonistyczny zorganizowany przez Theodora Herzla, na którym powołano Światową Organizację Syjonistyczną.

• Joseph John Thomson obserwuje po raz pierwszy cząstki o ładunku ujemnym i niezerowej masie, które zostaną nazwane elektronami.

Rodzą się: William Faulkner, Władysław Broniewski, Paul Delvaux, Pola Negri.

Umierają: Adam Asnyk, Johannes Brahms.

Teatru Miejskiego w Krakowie, że wystawi on dramat artysty *Legenda*. Wyspiański szkicuje nawet projekt scenografii, lecz obietnica nie zostanie spełniona.

2 października • Debiut publicystyczny Wyspiańskiego – artykuł pt. *Pomniki Mickiewicza* w tygodniku „Życie”.

24 października • Powstaje pierwszy szkic witraża franciszkańskiego *Bóg Ojciec*.

grudzień • Wyspiański otrzymuje pierwszą nagrodę za pastel *Św. Franciszek* na Wystawie obrazów religijnych, zorganizowanej w Sukiennicach przez Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie.

1898

• Ukazuje się powieść Ignacego „Sewera” Maciejowskiego *Bajecznie kolorowa*, inspirowana małżeństwem malarza Włodzimierza Tetmajera z Anną Mikołajczykówną z Bronowic.

• Maria Skłodowska-Curie i Piotr Curie odkrywają polon i rad.

9 czerwca • Chiny wydzierzawiają Wielkiej Brytanii na 99 lat Hongkong.

12 sierpnia • Stany Zjednoczone dokonują aneksji Hawajów.

• Duński inżynier Valdemar Poulsen konstruuje prototyp magnetofonu, który wówczas nazywa telegrafonem. Jako nośnik zapisujący dźwięk wykorzystuje stalowy drut.

• Otwarcie Muzeum Jana Matejki w dawnym mieszkaniu i pracowni przy ul. Floriańskiej 41. W 1904 r. stanie się on Oddziałem Muzeum Narodowego w Krakowie.

Rodzą się: Henry Moore, Katarzyna Kobro, Alexander Calder, Siergiej Eisenstein, Peggy Guggenheim, Jan

koniec stycznia – połowa lutego • Wyspiański przebywa w Warszawie, prezentując kartony witraży do kościoła Franciszkanów w Zachęcie. Komisja konkursowa specjalnie dla niego tworzy kategorię sztuki stosowanej i nagradza go pierwszym miejscem. Artysta odwiedza m.in. Stare Miasto i Łazienki, co później wykorzysta w swoim dramacie *Noc listopadowa*.

koniec marca • Pierwsze wydanie *Legendy*, dramatu o Kraku i Wandzie. Jest to debiut piśmienniczy Wyspiańskiego.

14 kwietnia • W „Nowej Reformie” ukazuje się jedyna krakowska recenzja *Legendy* Wyspiańskiego: „W całości atoli jest *Legenda* chorobliwym wytworem umysłu rozmiłowanego w sferze myśli mało dostępnych ogółowi”. Wyspiański ciężko przeżywa ten artykuł.

31 maja • Ignacy Sewer Maciejowski kupuje podupadłe czasopismo „Życie”.

3 czerwca • Otwarcie II Wystawy Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka” w Sukiennicach. „Czas” podsumowuje pokazane obrazy Wyspiańskiego: „Cały szereg studiów portretowych Wyspiańskiego to nic tylko afisze”.

26 czerwca • Z okazji stulecia urodzin Mickiewicza odsłonięto jego pomnik na Rynku Głównym w Krakowie. Wyspiański i Rydel przygotowują przedstawienie w Teatrze Miejskim, składające się z fragmentów *Dziadów* cz. III oraz *Epilogu* ze słowami Rydla.

1 lipca • Wyspiański wynajmuje mieszkanie przy pl. Mariackim 9, służące mu również jako pracownia. Będzie tu mieszkał do początku 1901 r. To tu rozpocznie tworzenie *Wesela*.

12 lipca • Wyspiański pisze z Katowic: „Zwiedzam więc Katowice. Jest to wielkie miasto małutkie. Zupełnie brzydkie i głupie ale praktyczne, eleganckie i mądre. Dziewczęta ładne, głupiuteńkie sądząc z wyrazu twarzy”.

16 lipca • Po ataku paraliżu Wyspiański przyznaje się ciotce do swojej choroby (syfilis). Kłóćąc się o ten problem i artysta wyjeżdża do Konar, do Teofili.

10 września • „Życie” donosi: „Stanisław Przybyszewski przyjechał do Krakowa z zamiarem pozostania tutaj na stałe”. Na początku października poznaje się z Wyspiańskim i początkowo przypadają sobie do gustu. Wkrótce obaj wejdą do redakcji „Życia” – Przybyszewski jako redaktor naczelny, a Wyspiański jako redaktor artystyczny.

17–18 października • Wyspiański przebywa w Innsbrucku, doglądając produkcji witraży franciszkańskich.

przed 20 października • Wydanie Poezji Lucjana Rydla z ornamentami Wyspiańskiego. Artysta wykorzystał motywy kwiatowe zaprojektowane do „Życia”.

29 października • Pierwszy numer „Życia” w oprawie graficznej Wyspiańskiego. Zrewolucjonizował on szatę graficzną pisma, samodzielnie projektując winiety, liternictwo i nowatorski układ zdobniczy.

12 listopada • Wyspiański pisze ostatnie wersy *Warszawianki*.

26 listopada • Wyspiański debiutuje na deskach teatralnych – premiera *Warszawianki*

Brzechwa, Federico García Lorca, René Magritte, Tamara de Lempicka, Erich Maria Remarque.

Umierają: Otto von Bismarck, Pierre Puvis de Chavannes, Lewis Carroll, Gustave Moreau, Edward Burne-Jones.

w Teatrze Miejskim w Krakowie. Recenzenci krytykują: „Obraz, pełen szarego kolorytu i nastroju, ujęty w formę wysoce artystyczną, ale przedstawiany mglistą frazeologią” („Nowa Reforma”). „W *Warszawiance* ruchu wcale nie ma, jest jedna jedyna scena, która ożywia nieco obraz przestrzenny, jest nią wejście starego żołnierza z raportem do generała Chłopickiego. P. Solski, grający żołnierza, zrobił arcydzieło z tej milczącej roli” („Głos Narodu”). Wyspiański brał udział w projektowaniu części dekoracji do sztuki.

1899

kwiecień • Józef Dżugaszwili, zwany później Stalinem, zostaje wyrzucony z seminarium duchownego w Tbilisi. Wstępuje za to do „Mesame dasi”, pierwszej grupy marksistowskiej w Gruzji.

8 kwietnia • W amerykańskim więzieniu Sing Sing wykonuje się karę śmierci na Marcie Place, pierwszej kobiecie straconej na krześle elektrycznym.

czerwiec • Stanisław Przybyszewski poznaje Jadwigę, żonę Jana Kasprowicza. Zakochują się w sobie i Jadwiga odchodzi od męża, a Przybyszewski od żony.

19 czerwca – 18 lipca • III Wystawa Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka” w Sukiennicach. Zostaje ona odebrana pozytywnie. Wyspiański pokazuje jedynie 4 drobne prace.

26 czerwca • Przy pl. Szczepańskim w Krakowie rozpoczyna się budowa Pałacu Sztuki projektu Franciszka Mączyńskiego. Od strony Plant znajduje się na nim za kilka lat popiersie przedstawiające Wyspiańskiego (autorstwa Anny Reynoch).

3 lutego • Pierwsze wydanie *Meleagra*, jednego z dramatów antycznych Wyspiańskiego.

20 lutego • Przedstawienie *Wnętrza* Maurice’a Maeterlincka na deskach Teatru Miejskiego, połączone z prelekcją Stanisława Przybyszewskiego. Wyspiański projektuje afisz wydarzenia, który jest pierwszym artystycznym plakatem teatralnym w polskiej sztuce. Pozuje mu Anna Rydlówna, siostra Lucjana.

1 marca oraz 1 kwietnia • Konfiskata przez cenzurę 5 i 7 numeru „Życia” w oprawie graficznej Wyspiańskiego. Powodem jest publikacja skandalizujących tekstów (*Synagoga Szatana* Przybyszewskiego) oraz ilustracji (*Szatan siedzący pośród potępienińców* Gustava Vigelanda).

20 maja • Prapremiera *Lelewela*, kolejnej sztuki Wyspiańskiego o powstaniu listopadowym. Po raz pierwszy któraś sztuka Wyspiańskiego otrzymuje pozytywne recenzje w prasie: „Przyszliśmy w sobotę wieczorem do teatru nieufni, usposobieni sceptycznie, przygotowani do przepędzenia nudnego i irytującego wieczoru – wyszliśmy oczarowani i upojeni prawdziwą, wielką, pełną czaru poezją” („Głos Narodu”). Publiczność jednak jest znudzona i sztuka zostaje zdjęta z afisza po 3 przedstawieniach.

początek lipca • Pierwsze wydanie *Protesylasa i Laodamii*, sztuki antycznej, w której Wyspiański prawdopodobnie zakłada zastosowanie techniki filmowej. Dramat zostaje zignorowany przez krytykę literacką, ukazując się tylko jedna recenzja (w Petersburgu) w miesiąc od publikacji.

5 lipca • Wyspiański wycofuje się z redakcji „Życia” w wyniku nasilających się konfliktów z Przybyszewskim.

15 sierpnia • Pierwsze wydanie *Kłótwy*, dramatu obyczajowego inspirowanego prawdziwą historią romansu księdza i młodej kobiety. Teatr Miejski w Krakowie od razu planuje wystawić sztukę, jednak zostaje ona zakazana przez cenzurę policyjną w wyniku protestów strony kościelnej.

sierpień • Wyspiański ma kłopoty finansowe, więc przyjaciele postanawiają interweniować. Dzięki ich protekcji artysta otrzymuje stypendium od Henryka Sienkiewicza, a Lucjan Rydel sprzedaje jego obrazy wśród kuracjuszy w Zakopanem.

7 września • Rodzi się Mieczysław, drugie dziecko Stanisława Wyspiańskiego i Teofili Pytkówny.

23 września • Wyspiański pisze do Lucyny Kotarbińskiej, żony dyrektora Teatru Miejskiego w Krakowie: „Po wczorajszej zabawie wieczornej, która się przeciągnęła nadprawdłowo do bardzo późnej nocy – dziś rano zbudziłem się w stanie wielce opanowanym. (...) Przepraszam więc najmocniej, że dziś przyjść nie mogę”.

jesień • Kończy się wprawianie witraży Wyspiańskiego w prezbiterium kościoła Franciszkanów w Krakowie.

28 grudnia • Lucyna Kotarbińska pisze o Wyspiańskim w swoim dzienniku: „Wygłąda jak spuchnięty. Umysł równie żywy, jasny, ale cóż kiedy znać, że ta krew, jeśli to krwią można nazwać, co w żyłach płynie, to jakaś zepsuta limfa. I pomyśleć, że bez ratunku prawie, że on skazany”.

• Ukazują się: *Jądro ciemności* Josepha Conrada, *Ziemia obiecana* Władysława Reymonta oraz *Ludzie bezdomni* Stefana Żeromskiego.

1 lipca • Zmiana na stanowisku dyrektora Teatru Miejskiego w Krakowie: Tadeusza Pawlikowskiego zastępuje Józef Kotarbiński. Pożegnalną imprezę we foyer teatru współorganizuje Wyspiański, który projektuje menu na bankiet.

11 lipca • Giovanni Agnelli zakłada przedsiębiorstwo motoryzacyjne FIAT. Arthur Melbourne-Cooper tworzy najstarszy zachowany film animowany *Apel zapatek*. Był on wezwaniem do fundowania zapatek brytyjskim żołnierzom walczącym w II wojnie burskiej.

25 października • Zaczynają jeździć pociągi na trasie Kraków–Zakopane.

2 listopada • Rozpoczyna się powstanie bokserów w Chinach. To właśnie o nim mówi Czepiec w *Weselu*: „Chińczyki trzymają się mocno!?”. Kiedy w marcu 1901 r. będzie można usłyszeć te słowa ze sceny teatralnej, powstanie w zasadzie już się zakończy.

Rodzą się: Eugeniusz Bodo, Ernest Hemingway, Duke Ellington, Humphrey Bogart, Alfred Hitchcock, Jorge Luis Borges i Vladimir Nabokov.

Umierają: Johann Strauss syn i Juliusz Kossak.

1900

1 lutego • Wychodzi ostatni numer „Życia”. Pismo przestaje być rentowne przez konfiskaty cenzury policyjnej, brak prenumeratorów oraz skandale obyczajowe redaktora naczelnego, Stanisława Przybyszewskiego.

lutych • Claude Monet maluje widoki parlamentu w Londynie.

marzec • W Podgórzu zostaje ukończona elektrownia i uruchamia się elektryczne oświetlenie miejskie. Kraków poczeka na własną elektrownię jeszcze 5 lat.

24 marca • Premiera *Snu Srebrnego Salomei* Juliusza Słowackiego w Teatrze Miejskim w Krakowie. Jedną z postaci dramatu jest Wernyhora.

14 kwietnia • Rozpoczyna się paryska wystawa światowa. U stóp Wieży Eiffla rozmieszczono pawilony narodowe i reprezentacyjne budynki, takie jak Pałac Elektryczności wraz z zespołem fontann. Wystawę odwiedza 5 800 000 zwiedzających.

• Ukazują się: *Objaśnianie marzeń sennych* Sigmunda Freuda, *Czarno-księżnik z krainy Oz* L. Franka Baum, *Krzyżacy* Henryka Sienkiewicza.

7 czerwca • Obchody 500-lecia odnowy Uniwersytetu Jagiellońskiego.

• André Citroën podpatruje w fabryce tekstylnej w Łodzi koła zębate o daszkowym uzębieniu. Kupuje na nie patent i staje się one początkiem jego firmy samochodowej.

18 lipca • Henryk Sienkiewicz otrzymuje w darze od społeczeństwa polskiego dworek w Oblęgorku.

19 lipca • Pierwsza linia metra w Paryżu zostaje oddana do użytku. Autorem

styczeń–lutych • W warszawskiej Zachęcie trwa III Wystawa Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka”. Dzieła Wyspiańskiego oceniane są negatywnie: „Kwiaty stylizowane (...) podobne są do kobiet, kobiety stylizowane podobne są do kwiatów; wyborna to ozdoba na flakoniki do perfum, na pudełka do pudru, na mydełka pachnące, (...) lecz w obrazach samostnych, a zwłaszcza w dekoracji ścian kościelnych śmieszny formą kaligraficzno-esową linii” („Ateneum”).

styczeń–kwiecień • Wyspiański tworzy projekty witraży i pisze rapsody o istotnych postaciach z historii Polski (m.in. *Bolesław Śmiały*, *Piast*, *Henryk Pobożny pod Legnicą*, *Kazimierz Wielki*, *Wernyhora*). Niektóre poematy wydaje w osobnych broszurkach, a witraże mają być przeznaczone do katedry na Wawelu. Pomysł oczywiście nigdy nie zostanie zrealizowany.

19 kwietnia • Rozstrzygnięcie konkursu na projekt malowideł ściennych w kaplicy św. Zofii w katedrze na Wawelu. Wygrywają Józef Mehoffer i Włodzimierz Tetmajer; Wyspiański zostaje pominięty, mimo że praca na Wawelu jest jego wielkim marzeniem.

6 czerwca • Gazety krakowskie szeroko komentują sprawę morderstwa w Jabłonicy na Huculsczyźnie. Ława przysięgłych uznaje niewinnym Nutę Marmarosza, oskarżonego o zabójstwo swojej kochanki. Tę historię wykorzystuje Wyspiański w dramacie *Sędziowie*, gdzie ukazuje Marmarosza jako mordercę. Po wyroku sądu Wyspiański odłożył tekst do szuflady. Wrócił do niego dopiero przed śmiercią i wydał w 1907 r.

17 czerwca • Jubileuszowa wystawa Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Sukiennicach, Wyspiański pokazuje karton do witraża *Kazimierz Wielki*. Recenzenci są skonsternowani: „Jeśli rzadko kiedy można zgodzić się z tym

artystą, obdarzonym dziwnie niezrozumiałą dla nie wtajemniczonych wyobraźnią – to już razem przysiąc trzeba, że przeszedł samego siebie, jeżeli mu chodziło o wywołanie u publiczności uczucia zdziwienia, połączonego z niesmakiem” („Nowa Reforma”).

sierpień • Wyspiański spędza wakacje z Teofilą i trójką dzieci w Konarach pod Tarnowem, rodzinnej wsi Teofili. Powstają tam pastele przedstawiające wiejskie chaty.

18 września • W tajemnicy przed wszystkimi, w kościele św. Floriana w Krakowie odbywa się ślub Stanisława Wyspiańskiego i Teofili Pytkówny. Zostaje on jednak unieważniony przez władze kościelne, okazuje się bowiem, że Wyspiański jest już ojcem chrzestnym własnej córki. Po uzyskaniu zgody para bierze ponowny ślub 17 listopada. Wyspiański mieszka wówczas u Teofili, przy ul. Szlak 23.

20 listopada • W kościele Mariackim w Krakowie o godzinie 9:00 odbywa się ślub Lucjana Rydla i Jadwigi Mikołajczykówny. Związek Rydla, pochodzącego z inteligenckiej rodziny krakowskiej, i Mikołajczykówny z Bronowic Małych nie jest aż tak dużym skandalem, jak został zapamiętany. Wpisuje się bowiem w ówczesną tendencję przekraczania granic ustalonych stanów społecznych. Wyspiański jest świadkiem na ślubie, a następnego dnia jedzie do Bronowic wraz ze swoją żoną i córką, aby wziąć udział w weselu. Według legendy cały wieczór stoi oparty o framugę drzwi i przygląda się gościom.

• Adam Chmiel wspomina: „W kilka dni potem zapytałem go, jak się odbyło wesele Rydla. Na to nie odpowiedział mi, lecz po chwili zamyślenia rzekł: «Może coś napiszę»”.

połowa grudnia • Do Stanisława Estreichera przychodzi Wyspiański i czyta mu wierszowaną rozmowę Gospodarza z Wernyhorą. Są to pierwsze fragmenty tekstu, który wkrótce przyjmie postać dramatu *Wesele*.

wejść do stacji, utrzymanych w estetyce *art nouveau*, jest Hector Guimard.

20 lipca • Ferdinand von Zeppelin odbywa pierwszy udany lot sterowcem. Giną ostatnie dzikie osobniki gołębia wędrownego (*Ectopistes migratorius*), niegdyś najliczniejszego gatunku ptaków w Ameryce Północnej.

15 grudnia • Otwarcie budynku Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie, zaprojektowanego przez Stefana Szyllera.

grudzień • Rozpoczyna się budowa obserwatorium na Śnieżce.

Rodzą się: Luis Buñuel, Hans-Georg Gadamer, Antoine de Saint-Exupéry.

Umiera Oscar Wilde.

31 grudnia • Pierwsze wydanie *Legionu* – sztuki, w której Wyspiański krytycznie rozlicza się ze spuścizną Mickiewicza.

1 stycznia • Pierwszy numer „Chimery”, wydawanej przez Zenona Przesmyckiego. Będą z nią współpracować m.in. Bolesław Leśmian, Antoni Lange, Leopold Staff i Stanisław Wyspiański; ilustracje stworzą m.in. Ferdynand Ruszczyk, Józef Mehoffer, Edward Okuń i Franciszek Siedlecki.

14 lutego • Uruchomienie Miejskiego Wodociągu Pompowego im. Franciszka Józefa I na krakowskich Bielanych. Była to wówczas najdroższa inwestycja inżynierska w Krakowie.

16 marca • O godzinie 11:00 rusza w Krakowie pierwszy elektryczny tramwaj. Ponieważ rozwija dość duże prędkości, pojawiają się głosy sugerujące potrzebę budowy kolejnego szpitala w mieście.

• Hubert Cecil Booth produkuje prototyp dzisiejszego odkurzacza, a King Camp Gillette maszynkę do golenia o wymiennych ostrzach.

ok. 15 kwietnia • W Samborze w Galicji Wschodniej ma miejsce premiera *Wesela* przygotowana przez amatorski teatr Biura Zabudowania Potoków Górskich.

maj • Rozpoczyna się strajk dzieci we Wrześni.

31 maja • Rozpoczyna się budowa Kolei Transsyberyjskiej.

5 czerwca • Dagny Juel Przybyszewska zostaje zastrzelona przez Władysława Emeryka w Tyflisie, w Gruzji.

ok. 15 stycznia • Wyspiański wprowadza się wraz z rodziną do mieszkania przy ul. Krowoderskiej 157 (dzisiaj nr 79). Jeden z pokoiów nazywano Szafirową Pracownią dzięki charakterystycznej barwie ścian. Pozostałe sześć również pomalowano na intensywne kolory (szafirowy, żółty, różowy, pomarańczowy). To tam ogniskuje się życie rodzinne Wyspiańskich, tam urzęduje on co roku huczne imieniny z kapelą ludową.

16 lutego • Wyspiański kończy pisać *Wesele*.

17 lutego • W mieszkaniu Józefa i Lucyny Kotarbińskich, dyrektorstwa Teatru Miejskiego w Krakowie, odbywa się czytanie dramatu przez Wyspiańskiego. Dzień później Kotarbiński zgłasza sztukę do repertuaru.

19 lutego • W domu Wyspiańskich panuje wśród dzieci epidemia kokluszki.

4 marca • Pierwsza próba *Wesela* w Teatrze Miejskim w Krakowie. Część aktorów jest niechętna sztuce jako niezrozumiałej i skomplikowanej, pojawiają się problemy ze skompletowaniem obsady.

16 marca • Prapremiera *Wesela* w Teatrze Miejskim. Sztuka błyskawicznie zdobywa popularność, traktowana początkowo jako złośliwy portret osób publicznie znanych w Krakowie. Ignacy Sewer Maciejowski pisze w liście: „*Wesele* ma tak wielki czar, że po prostu ludzie w Krakowie chodzą tylko na *Wesele* i na nic!”. Bilety wyprzedawane są przez wiele miesięcy. Jednocześnie *Wesele* to pierwszy dramat Wyspiańskiego pozytywnie przyjęty przez krytyków teatralnych, chociaż w gazetach niewiele uwagi zwraca się na jego nowatorską formę literacką.

22 marca • Na czwartym przedstawieniu *Wesela* Wyspiańskiemu zostaje wręczony wieniec z napisem „44”, a sam autor zostaje obwołany kolejnym polskim wieszczem. Owacja była jednocześnie protestem przeciwko ocenzurowaniu treści sztuki przez policję austriacką.

23 marca • Wyspiański stara się renegocjować honorarium za swoje sztuki z dyrektorem Teatru Miejskiego, Józefem Kotarbińskim. Zamiast zwyczajowych 10% z biletów, które otrzymują wszyscy polscy autorzy, artysta pragnie otrzymać 100 złotych reńskich za każde przedstawienie.

24 marca i 7 kwietnia • Odczyty o Wyspiańskim: Wincentego Lutostawskiego na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz Antoniego Potockiego w sali Hotelu Saskiego. Podobnych wydarzeń będzie wówczas wiele.

27 kwietnia • Pierwsze wydanie książkowe *Wesela*.

20 maja • Antoni Lange proponuje na łamach „Gazety Polskiej”, aby Wyspiański ozdobił mallowidłami klasztor na Jasnej Górze.

24 maja • Premiera *Wesela* w Teatrze Miejskim we Lwowie. Wyspiański sam dogląda przygotowań do sztuki. Negatywna recenzja w „Przebiegach Politycznym, Społecznym i Literackim” spotyka się z powszechnym potępieniem czytelników.

25 maja • Premiera *Warszawianki* w Teatrze Miejskim w Krakowie, granej już 2 lata wcześniej. Wówczas sztuka nie spodobała się recenzentom – obecnie wszyscy ją chwalać: „Dobrze zrobiła dyrekcja, wznawiając tę pełną poezji pieśń, budzącą tyle dźwięku, żalu, tęsknoty i goryczy w sercu każdego Polaka” („Głos Narodu”).

29 maja • Opublikowane zostaje drugie wydanie *Warszawianki*. Wyspiański mocno zmienił treść dramatu.

30 maja • Akademia Umiejętności nagradza Wyspiańskiego nagrodą im. Probusa Barczewskiego za karton witraża *Kazimierz Wielki*.

17 października • Samobójstwo Michała Bałuckiego w Parku Jordana, spowodowane długą nagonką ze strony młodopolskich krytyków teatralnych na tego popularnego dramatopisarza.

23 października • Pierwsze walne zgromadzenie Towarzystwa „Polska Sztuka Stosowana”, z udziałem Wyspiańskiego w komisji rozpoznawczej.

10 grudnia • Pierwsza ceremonia rozdania Nagród Nobla.

Rodzą się: Walt Disney, Louis Armstrong, Jacques Lacan i André Malraux.

Umierają: Królowa Wiktorja, Aleksander Gierymski.

W uzasadnieniu można przeczytać, że takiej siły nie było w polskiej sztuce od czasów Matejki.

28 lipca • Wyspiański pisze do Juliana Nowaka: „Jestem od tygodnia w Rymanowie. Wszystko bardzo dobrze, tylko kuracja zabiera mi cały czas i niczem innym poza leczeniem zająć się nie mogę”. Artysta przebywa tam wraz z żoną i dziećmi do 24 sierpnia.

druga połowa roku • Kawiarnia Turlińskiego bankrutuje, a właściciel ucieka przed dłużnikami do Lwowa. Część artystów przenosi się do Cukierni Michalika, jednak egalitarny charakter spotkań z Paonu nie zostanie utrzymany. Wyspiański nie uczestniczy już w kawiarnianym życiu towarzyskim tak jak dawniej, zazwyczaj przychodząc po południu na kawę do Michalika.

23 października • Pierwsze walne zgromadzenie Towarzystwa „Polska Sztuka Stosowana”, z udziałem Wyspiańskiego w komisji rozpoznawczej.

31 października • Prapremiera *Dziadów* Mickiewicza na deskach Teatru Miejskiego w Krakowie. Tekst opracował i inscenizację przygotował Wyspiański. Biletów na przedstawienie brakuje przez wiele tygodni.

10 listopada • Umiera ojciec Stanisława, Franciszek Wyspiański. Pochowany zostaje na cmentarzu Rakowickim, jednak jego grób nie dochował się do naszych czasów.

2 grudnia • Rodzi się Stanisław junior, ostatnie dziecko Stanisława i Teofilii Wyspiańskich.

7 grudnia • Syn Wyspiańskiego, Mieczysław, choruje na gardło, przez co artysta musi mu je pędzlować.

1902

18 stycznia • Władysław Reymont rozpoczyna publikację *Chłopów* w „Tygodniku Ilustrowanym”. W 1924 r. dostanie za nich Nagrodę Nobla.

1 stycznia – połowa lutego • Wystawa karykatur w Salonie Krywulta w Warszawie. Wyspiański pokazuje cykl pt. *Charakterystyka książąt*.

styczeń • Zaczyna ukazywać się satyryczne czasopismo „Chochoł”, którego nazwę zaczerpnięto z *Wesela*.

8 marca • Zespół Towarzystwa Studentów Polskich wystawia *Warszawiankę* Wyspiańskiego w amatorskim teatrze w Paryżu.

21 marca • Ukazuje się rapsod Wyspiańskiego *Bolesław Śmiały*. Artysta pracuje wówczas nad kilkoma innymi poematami towarzyszącymi projektem witraży do katedry na Wawelu.

25 marca • Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie mianuje Wyspiańskiego docentem w katedrze sztuk dekoracyjnych. Dopóki pozwala mu na to zdrowie, Wyspiański bardzo pilnie przykłada się do pracy ze studentami. W sumie ma 11 uczniów, w tym Tytusa Czyżewskiego, Kazimierza Sichulskiego i Henryka Uziembtę.

po 6 sierpnia • Wyspiański wyjeżdża do Zakopanego (jedeny raz w życiu). Razem z Julianem Nowakiem chodzą po Tatrach, zdobywając m.in. Świnicę.

sierpień • Państwo Wyspiańscy jadą do Delatyna na Huculszczyźnie do spokrewnionej z Teofilą rodziny Hankiewiczów. Wyspiański marzy o zakupieniu tam parceli i wybudowaniu domu.

lato • Pogorszenie stanu zdrowia Wyspiańskiego.

15 października – 30 listopada • I Salon polski Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Pałacu Sztuki w Krakowie. Wyspiański wystawia 31 dzieł, w tym kartony witraży.

18–19 października • Jubileusz 25-lecia pracy Marii Konopnickiej. Wyspiański bierze udział w opracowywaniu obchodów i z tej okazji przygotowuje wydanie wyboru jej pism z własnymi ozdobnikami i rysunkami.

listopad • Wystawa austriackiego stowarzyszenia „Secesja” w Wiedniu z udziałem Towarzystwa „Sztuka”. Polscy artyści są niezwykle pozytywnie przyjęci przez recenzentów, którzy chwalą szczególnie portrety i kartony witraży Wyspiańskiego.

• W Nowym Jorku powstaje Flatiron Building, zaprojektowany przez Daniela Burnhama i Johna Wellborna Roota, jeden z pierwszych budynków o stalowym szkielecie.

8 maja • W wyniku wybuchu wulkanu Montagne Pelée na Martynice ginie ok. 30–40 tysięcy osób.

maj • Uczniowie gimnazjum w Jaśle wystawiają *Wesele*. Jako Dziennikarz oraz Nos występuje Stefan Jarczacz, przyszły słynny aktor.

• Niemiecki fizyk i matematyk Arthur Korn dokonuje elektronicznej transmisji obrazów na odległość za pośrednictwem linii telefonicznej i urządzenie o nazwie Bildtelegraf.

• Stowarzyszenie „Duch Wolny” w Chicago wystawia *Wesele* Wyspiańskiego.

1 września • W paryskiej Olimpii odbywa się premiera filmu science fiction Georges’a Mélièsa *Podróż na Księżyc*.

13 września • Wyrok sądu rozjemczego dotyczący spornego terenu Tatr. Węgry tracą Morskie Oko na rzecz Galicji.

listopad • W Poznaniu odbywają się premiery *Dziadów* w opracowaniu Wyspiańskiego oraz *Warszawianki*. Obie sztuki są entuzjastycznie przyjęte przez publiczność.

10 grudnia • Otwarcie Tamy Asuańskiej w Egipcie.

Rodzą się: John Steinbeck, Jan Kiepura, Hanka Ordonówna.

Umierają: Émile Zola, Henryk Siemiradzki.

3 marca • Teatr Miejski w Krakowie miał tego wieczoru po raz kolejny wystawić *Wyzwolenie* Wyspiańskiego, lecz zamiast tego gra komedię Bilhau-da i Hennequina pt. *Panna służąca* (po obniżonych cenach biletów).

13 maja • Teatr Miejski w Krakowie miał tego wieczoru wystawić komedię Bissona i Marsa *Niespodzianki roz-wodowe*, lecz zamiast tego, na skutek próśb publiczności, gra *Bolesta-wa Śmiatego* Wyspiańskiego.

maj • W Londynie zostaje ustawiona pierwsza budka telefoniczna.

czerwiec • Ukazuje się anonimowy pamflet *Czyścic Słowackiego*, w którym Juliusz Słowacki za karę w czyśc-cu musi czytać dramaty Wyspiańskie-go. Napisał go hrabia Stanisław Tar-nowski.

1–19 lipca • Pierwszy wyścig kolar-ski Tour de France; zwycięża Maurice Garin.

• Towarzystwo Tatrzańskie rozpoczy-na znakowanie Orlej Perci w Tatrach.

12–14 lipca • Kraków nawiedza naj-większa od 90 lat powódź, zalewając wiele dzielnic miasta i okoliczne wsie. Woda sięga Błotń, Parku Jordana i ulic okalających Planty.

24 lipca • W Detroit Ford Motor Com-pany sprzedaje swój pierwszy samo-chód, Ford Model A, autorstwa me-chanika Henry’ego Forda.

• Isadora Duncan podczas występów w Europie rozwija własny, niepowta-rzalny styl tańca, w którym radykalnie odrzuca ograniczenia tańca klasycz-nego. Jest to początek rewolucji w XX-wiecznym tańcu.

10 stycznia • Ukazuje się pierwsze wydanie *Wyzwolenia*, najważniejszego po *Weselu* dra-matu Wyspiańskiego. Akcja *Wyzwolenia* dzie-je się w Teatrze Miejskim w Krakowie, a głów-ny bohater nosi imię Mickiewiczowskiego Konrada.

20 stycznia • Rozpoczynają się przygotowa-nia do prapremiery *Wyzwolenia* na deskach Teatru Miejskiego w Krakowie.

28 lutego • Prapremiera *Wyzwolenia*. Publicz-ność krakowska nie mogła się doczekać pierw-szej nowej sztuki Wyspiańskiego od czasów *Wesela*, więc początkowo zapełnia Teatr Mie-jski po brzegi. Jednak skomplikowanie drama-tu sprawiło, że po trzech przedstawieniach wi-downia mocno się przerzedziła. Recenzenci pi-szą: „Utwór ten jest w pomyśle i wykonaniu nie-sharmonizowanym” („Tygodnik Ilustrowany”).

16 kwietnia • Wyspiański składa w Teatrze Miejskim w Krakowie swój najnowszy dramat – *Bolestaw Śmiaty*.

25 kwietnia • Prapremiera w Teatrze Miejskim w Krakowie dramatu Wyspiańskiego *Protes-i-las i Laodamia*. Wszyscy chwalą Helenę Mo-drzejewską występującą w roli Laodamii oraz scenografię i kostiumy projektu samego au-tora. Jednak sama treść sztuki nudzi publicz-ność krakowską.

7 maja • Prapremiera *Bolestaw Śmiatego*. Kos-tiumy i rekwizyty zaprojektował znów Wy-spiański, inspirując się folklorem krakowskim i huculskim. Sztuka odnosi sukces frekwencyj-ny, recenzenci piszą: „Wśród przepychu barw, wśród ślicznych strojów, na tle dekoracji wspa-niałej, choć z prostego motywu drewnianej izby stworzonej – rozwija się konflikt” („Naprzód”).

20 czerwca • Pierwsze wydanie sztuki *Bole-sław Śmiaty* Wyspiańskiego. Pierwszy raz ksią-żka artysty jest reklamowana afiszem rozwiesz-ny w Krakowie.

ok. 7 lipca – koniec sierpnia • Dla podtrawienia zdrowia Wyspiański jedzie do Rymanowa. Ponieważ lekarze zabraniają mu rysować i pisać, bierze kąpiele i zajmuje się projektowaniem nowego układu ścieżek w parku zdrojowym. Do Leona Stępowskiego wysyła wiersz *Gdy przyjdzie mi ten świat porzucić*.

lipiec • We Lwowie ukazuje się grecko-polskie wydanie pierwszej pieśni *Iliady* z rysunkami Wyspiańskiego.

koniec sierpnia – początek września • Wyspiański kontynuuje kurację zdrowotną w Wenecji.

wrzesień • W Teatrze Miejskim można oglądać *Hamleta* Szekspira. Wyspiański jest na jednym z przedstawień, co później zainspiruje go do napisania własnego komentarza do sztuki.

6 października • Sąd Krajowy w Poznaniu wydaje zakaz grania sztuk Wyspiańskiego ze względu na obostrzenia cenzury politycznej.

6 listopada • Fatalny stan zdrowia Wyspiańskiego sprawia, że konieczna staje się pilna operacja gardła. Artysta przez kilka miesięcy nie wychodzi z domu.

22 grudnia • Ukazuje się pierwsze wydanie sztuki Wyspiańskiego *Achilleis*, inspirowanej *Iliadą*.

grudzień • Dzięki polepszeniu się stanu zdrowia Wyspiański może rysować. Powstaje m.in. *Autoportret z żoną*.

31 października • W paryskim Petit Palais otwiera się pierwszy Salon Jesienny.

• Wassily Kandinsky maluje obraz *Błękitny jeździec*. Tę nazwę następnie przejmie monachijskie ugrupowanie ekspresjonistów.

14 grudnia • Wilbur Wright dokonuje pierwszej próby lotu samolotu – trwa ona 12 sekund.

21 grudnia • Po raz pierwszy wręczana jest Nagroda Goncourtów.

Rodzą się: Mark Rothko, Georges Simenon, George Orwell, Bing Crosby, Aram Chaczaturian.

Umierają: Paul Gauguin, Camille Pissarro, James McNeill Whistler.

1904

4 lutego • Wyspiański prosi w liście Adama Chmiela, aby sprawdził mu, w jakiej kolejności biją zegary kościelne w Krakowie, potrzebuje bowiem tego do pisanego dramatu *Akropolis*.

4 lutego • Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie skarży się władzom lwowskim, że docent Wyspiański nie prowadzi zajęć ze względu na długotrwałą chorobę. Sytuacja potrwa do końca roku akademickiego.

10 lutego • Brytyjski dyplomata Roger Casement publikuje relację o belgijskich okrucieństwach dokonywanych w Wolnym Państwie Kongo z polecenia króla Leopolda II.

maj • Warszawski „Tygodnik Ilustrowany” pisze, że na ulicy obecnie ludzie rozmawiają albo o jakiejś nowej powieści, albo o nowym obrazie Mal-

czewskiego, albo o nowym dramacie Wyspiańskiego.

9 czerwca • Pochód Lajkonika ulicami Krakowa. Po raz pierwszy postać występuje w stroju zaprojektowanym przez Wyspiańskiego.

• Spotkanie Józefa Piłsudskiego i Romana Dmowskiego w Tokio. Obaj niezależnie od siebie próbowali nakłonić władze japońskie do współpracy przeciwko Rosjanom.

7 lipca • Posiedzenie zarządu Towarzystwa „Sztuka”. Prezesem zostaje wybrany Teodor Axentowicz, skarbnikiem Józef Mehoffer, a sekretarzem Wyspiański.

sierpień • Zorganizowane w Zakopanem plenerowe dyskusje na temat Wyspiańskiego gromadzą ponad setkę uczestników.

27 grudnia • Premiera sceniczna sztuki *Piotruś Pan* Jamesa Matthew Barriego (później zaadaptowanej na powieść).

Rodzaj się: Glenn Miller, Salvador Dalí, Pablo Neruda, Witold Gombrowicz.

Umierają: Antonín Dvořák, Jean-Léon Gérôme, Anton Czechow, Eadweard Muybridge.

21 lutego • Zenon Parvi opisuje w „Kurierze Codziennym” wizytę przy ul. Krowoderskiej u chorego Wyspiańskiego. W tym czasie artysta maluje temperową wersję witraża *Bóg Ojciec*, kończy pisać dramat *Akropolis* i przyjmuje studentów ASP w swoim mieszkaniu.

29 marca • Ukazuje się pierwsze wydanie sztuki *Akropolis*, w której jako główni bohaterowie występują posągi i postaci z gobelinów z katedry na Wawelu.

koniec marca • Wyspiański wybiera się do galerii Muzeum Narodowego w Sukiennicach, gdzie leży rozłożony projekt witraża *Bóg Ojciec* do kościoła Franciszkanów. Posiłkując się projektem, dobiera odpowiednie kolory szkła do realizacji.

4 kwietnia • Wyspiański odwiedza Emaus, gdzie „nakupuje ptaków i skrzyńeczek”, jak donosi w liście Adamowi Chmielowi.

20 kwietnia • Wyspiański przekazuje w darze do Muzeum Narodowego w Krakowie 17 piśmierek.

21 kwietnia • Teatr Miejski w Krakowie rezygnuje z inscenizacji *Akropolis*. W wyniku listownej kłótni z dyrektorem Wyspiański zakazuje grać na krakowskiej scenie wszystkich swoich sztuk.

2 maja • Wyspiański rozpoczyna pisanie „Raportu”, czyli zapisków dotyczących codziennych, drobnych spraw. Będzie go prowadził do 13 grudnia 1905 r.

6 maja • Ukazuje się drugie wydanie dramatu *Legenda*, mocno zmienione względem pierwszego (funkcjonuje jako *Legenda II*).

ok. 19–23 czerwca • Wyspiański odwiedza Lwów w celu nadzorowania inscenizacji *Legendy* w tamtejszym teatrze miejskim.

4 lipca • Muzeum Narodowe w Krakowie kupuje projekt witraża *Kazimierz Wielki*.

18 lipca – 2 września • Wyspiański wyjeżdża do uzdrowiska Bad Hall w Austrii w celu podratowania zdrowia. Towarzyszy mu ciotka Stankiewiczowa oraz najstarszy syn Teodor. W tym

czasie artysta próbuje malować i pisze dramat *Skatka*, pomimo uporczywego bólu gardła.

21 lipca • Ukazuje się pierwsze wydanie *Nocy listopadowej*, kolejnej sztuki Wyspiańskiego o powstaniu listopadowym.

sierpień • Zorganizowane w Zakopanem plenery dyskusyjne na temat Wyspiańskiego gromadzą ponad setkę uczestników.

26 sierpnia • Otrzymał fotografie kosodrzewiny od Walerego Eliasza Radzikowskiego, Wyspiański w liście marzy o tapecie pokojowej w motywie gąszczu kosodrzewinowego.

wrzesień • Wyspiański otrzymuje zlecenie na zaprojektowanie wnętrza Domu Towarzystwa Lekarskiego w Krakowie (ul. Radziwiłłowska 4). Dzieje się to dzięki staraniom przyjaciela, Juliana Nowaka, ówczesnego prezesa Towarzystwa.

7 września • Wyspiański zamawia wykonanie poręczy w kształcie liści kasztanowca w fabryce wyrobów metalowych Józefa Góreckiego na Zabłociu. Wkrótce znajdą się one na klatce schodowej Domu Towarzystwa Lekarskiego.

23 i 25 września • Jednorazowe odegranie *Bolesława Śmiałego* oraz *Wesela* w Teatrze Miejskim w Krakowie. Przy tej okazji Wyspiański rysuje postaci aktorów grających Bolesława (tzw. laleczki bolesławowskie).

29 września • Wyspiański jedzie do Czernichowa, aby odwiedzić warsztaty tkackie Antoniny Sikorskiej. To tam powstają kilimy projektu Wyspiańskiego do Domu Towarzystwa Lekarskiego.

8 października • Otwarcie Wystawy Jubileuszowej Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Pałacu Sztuki. Powszechny podziw wywołuje sala zaprojektowana przez Wyspiańskiego, zwana „świetlicą bolesławowską”.

18 października • Wyspiański przystępuje do projektowania mebli do mieszkania Żeleńskich. Czyni to na prośbę swojej przyjaciółki, Elizy Pareńskiej, której córka Zofia wyszła właśnie za Tadeusza Boya-Żeleńskiego.

21 października • Rozpoczyna się osadzanie witraża *Bóg Ojciec* w kościele Franciszkanów w Krakowie.

24 listopada • Wyspiański zaczyna projektować witraż *Apollo* do wnętrza Domu Towarzystwa Lekarskiego. Zostanie on wykonany przez Krakowski Zakład Witrażów Władysława Ekielskiego i Antoniego Tucha.

30 listopada • Wyspiańskiego odwiedza architekt Władysław Ekielski, z którym przez następny rok będzie obmyślał kompleksowy projekt przebudowy wzgórza wawelskiego zatytułowany *Akropolis*.

8 grudnia • Pogorszenie stanu zdrowia Wyspiańskiego i lekarski zakaz wychodzenia z domu. Z inspiracji Feliksa Jasieńskiego artysta rozpoczyna tworzenie cykli widoków z okien pracowni na kopiec Kościuszki. Będą one tworzone przez całą zimę i wiosnę.

1905

18 stycznia • Rzeźbiarz Xawery Duniowski śmiertelnie postrzelił w głowę malarza Wacława Pawliszaka.

• W Londynie działalność rozpoczyna Grupa Bloomsbury, w której pierwsze literackie szlify zdobywa m.in. Virginia Woolf.

22–24 czerwca • Strajk włókniarzy w Łodzi przeobraża się w dwudniowe starcia, w których ginie i jest rannych ok. 2000 osób.

13 lipca • Mieszkańcy Norwegii opowiadają się w referendum za rozwiązaniem unii państwowej ze Szwecją.

7 sierpnia • Austriackie władze wojskowe oddają Polakom wzgórze wawelskie.

26 sierpnia • Otwarcie sezonu w Teatrze Miejskim w Krakowie pod kierun-

styczeń–marzec • Liczne wizyty przy ul. Krowoderskiej Feliksa Jasieńskiego, których owocem będą zakupy portretów i pejzaży Wyspiańskiego (m.in. widoków na kopiec Kościuszki).

5 stycznia • Tuż po zakończeniu wystawy Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Pałacu Sztuki, w tych samych salach otwierają się indywidualne wystawy m.in. Wyspiańskiego, Vlastimila Hoffmana i Wassilego Kandinskiego.

25 stycznia – 20 lutego • Powstają kolejne serie widoków na kopiec Kościuszki. Wyspiański wciąż niemal nie wychodzi z domu.

26 stycznia • W Teatrze Miejskim we Lwowie odbywa się prapremiera *Legendy* z dekoracjami i kostiumami projektu Wyspiańskiego. Recenzenci są niezdecydowani: „Ma się przed sobą chaos ludowo-mitologiczny, miejscami

barwny i ruchliwy, ale treścią swą zupełnie niemy” („Kurier Lwowski”).

luty • Ukazuje się pierwsze wydanie studium do *Hamleta*, w którym Wyspiański komentuje dramaty Szekspira. Jest to jednocześnie analiza pracy aktorskiej.

19 lutego • Wyspiański zgłasza swoją kandydaturę na dzierżawę Teatru Miejskiego w Krakowie. Staje w szranki ze znanym aktorem Ludwikiem Solskim.

26 lutego • W domu Wyspiańskich choruje Helena.

1 marca • Wyspiańskiego odwiedza Józef Piłsudski w celu namówienia go na wsparcie organizowanego powstania narodowego. Wyspiański nie chce się zaangażować w gazetach, jednak proponuje spiskowcom spieniężenie 11 widoków na kopiec Kościuszki oraz nakładu własnej litografii z Matką Boską Częstochowską. Piłsudski wychodzi rozczarowany.

2 marca • Otwarcie Domu Towarzystwa Lekarskiego w Krakowie przy ul. Radziwiłłowskiej 9. Wszyscy podziwiają wystrój wnętrza projektu Wyspiańskiego – szczególnie klatkę schodową z witrażem *Apollo* i balustradę z motywem liści kasztanowca.

12 kwietnia • Do Wyspiańskiego przychodzi chłopiec z Modlnicy pod Krakowem z prośbą o nocleg. Wyspiański bierze go na służbę i posyła do szkoły.

11 maja • Rada miejska wybiera na dyrektora Teatru Miejskiego w Krakowie Ludwika Solskiego. Wyspiański przegrywa w głosach 31:46. Tę klęskę artysta boleśnie odczuwa.

26 maja • Wyspiański zostaje wybrany do Rady Miejskiej Krakowa z listy Komitetu Demokratycznego Polskiego. Zostaje przyjęty do komisji archiwalnej, komisji Muzeum Narodowego i Muzeum Techniczno-Przemysłowego oraz do sekcji szkolnej.

czerwiec–lipiec • Wyspiański udziela się wielokrotnie na posiedzeniach Rady Miejskiej,

kiem nowego dyrektora Ludwika Solskiego. Inauguracyjnym przedstawieniem jest *Wesele* – wystawiane pierwszy raz od zakazu grania sztuk Wyspiańskiego, jaki sam artysta wydał kilka lat wcześniej.

7 października • Pierwszy występ kabaretu Zielony Balonik w Jamie Michałika w Krakowie. Rozpoczął się w okolicach północy, czekano bowiem na widzów wychodzących z przedstawienia w Teatrze Miejskim.

26 października • W Królestwie Polskim wybuchają strajki powszechne; uczestniczy w nim ok. 800 tysięcy osób.
• Henri Rousseau maluje obraz *Głody lew rzucający się na antylozę*.

14 listopada • Na dworze carskim w Petersburgu pojawia się Rasputin.

10 grudnia • Henryk Sienkiewicz zostaje uhonorowany literacką Nagrodą Nobla za *Quo vadis*.

Rodzą się: Barnett Newman, Konstanty Idefons Gałczyński, Doris Lee, Jean-Paul Sartre, Christian Dior, Władysław Gomułka, Greta Garbo.

Umierają: William-Adolphe Bouguereau, Jules Verne.

szczególnie w sprawach teatru oraz szkolnictwa. Później zły stan zdrowia uniemożliwia mu dalszą pracę radnego.

1 czerwca • W Monachium otwiera się IX międzynarodowa wystawa sztuki. Polscy artyści (w tym Wyspiański) pokazują swoje dzieła osobno, jako Towarzystwo „Sztuka”.

27 czerwca • Wyspiański ofiarowuje kartony witraży wawelskich do zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie.

29 czerwca • Wyspiański urządza rodzinną wycieczkę: idą oglądać Lajkonika na Zwierzyniec, a następnie na Wawel i do Muzeum Narodowego w Sukiennicach.

30 czerwca • Wyspiański dostaje propozycję zaprojektowania sali posiedzeń Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie na rogu ul. Basztowej i Długiej.

15 lipca • Dzieci Wyspiańskich jadą na wakacje do Bolechowic. Rodzice będą je odwiedzać co kilka dni.

25 lipca – 1 września • Wyspiański ponownie jedzie do uzdrowiska Bad Hall w Austrii, tym razem tylko z najstarszym synem Tadeuszem. Kuracja niewiele pomaga.

7 września • Wyspiański rezygnuje z projektowania sali posiedzeń Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie, tłumacząc się złym stanem zdrowia. Tajemnicą poliszynela jest brak zgody artysty na umieszczenie w sali wizerunku cesarza Franciszka Józefa I. Ostatecznie projekt wykona Józef Mehoffer.

16 września • Wyspiański słabnie w Teatrze Miejskim i zostaje z niego wyniesiony. Od tej pory jego stan zdrowia będzie fatalny.

13 października – 14 listopada • Długotrwałe majaki i halucynacje wywołane lekami powodują, że Wyspiański zostaje na krótko umieszczony w sanatorium psychiatrycznym dra Żuławskiego. Z tego powodu tymczasowo zrywa kontakty z przyjaciółmi, którzy dotychczas się nim opiekowali (m.in. Julianem Nowakiem).

27 stycznia • W Łodzi (jako pierwszym mieście w zaborze rosyjskim) wystawiany jest I akt *Wesela*. Na resztę nie pozwala cenzura.

14 marca • „Dziennik Kijowski” donosi, że Wyspiański wybiera się na kurację do Algieru w Afryce. Mimo że to plotka, jednak stan zdrowia Wyspiańskiego jest rzeczywiście zły.

26 kwietnia • Wyspiański wpisuje do pamiętnika panny Aleksandrowiczówny przekład piątego aktu *Zairy* Woltera. Przekład wydrukuje wkrótce „Nowa Reforma”.

4 maja • Mietek Wyspiański ma niedyspozycję żołądkową, więc ojciec posyła do szkoły usprawiedliwienie.

11 maja • Akademia Umiejętności w Krakowie po raz drugi przyznaje Wyspiańskiemu nagrodę im. Probusa Barczewskiego. Teraz artysta otrzymuje ją za cykl widoków na kopiec Kościuszki.

28 czerwca • Za pieniądze otrzymane z nagrody Barczewskiego oraz dzięki pożyczce z Kasy Oszczędności w Krakowie artysta kupuje gospodarstwo w podkrakowskich Węgrzcach. Przeprowadza się tam od razu.

przełom sierpnia i września • Teatr Miejski w Krakowie wznawia *Wesele*, *Warszawiankę* i *Bolesława Śmiałego*. Były to trzy najpopularniejsze dramaty Wyspiańskiego.

październik • Pierwsze wydanie *Skatki*, kolejnego dramatu Wyspiańskiego inspirowanego czasami piastowskimi, z którym artysta zmagął się przez 2 lata.

listopad • Ostatnia wizyta Wyspiańskiego w Teatrze Miejskim w Krakowie. Artystę wniesiono do środka na fotelu.

listopad • Przyjaciele i lekarze opiekujący się Wyspiańskim przygotowują dla niego kurację we Włoszech albo w Heluanie (Egipt). Wyjazd nie dochodzi do skutku ze względu na kolejne pogorszenie się zdrowia artysty.

• Henri Matisse maluje *Radość życia*.

22 sierpnia • Victor Talking Machine Company produkuje pierwszą komercyjną płytę gramofonową.

11 września • W czasie protestów Hindusów w Johannesburgu Mahatma Gandhi po raz pierwszy stosuje praktykę biernego oporu, czyli niestosowania przemocy w celu walki politycznej.

• Kończą się prace związane z przebudową Starego Teatru w Krakowie w stylu secesyjnym według projektów Franciszka Mączyńskiego i Tadeusza Stryjeńskiego.

• Ukazuje się *Matka* Maksima Gorkiego, *Biały Kieł* Jacka Londona oraz *Moralność pani Dulskiej* Gabrieli Zapolskiej.

• Założenie dwóch krakowskich klubów piłkarskich: Cracovii i Wisty.

18 września • Cyklon tropikalny i tsunami, które rozpełtało się przy południowym wybrzeżu Chin, pozbawia życia ok. 10 tysięcy mieszkańców Hongkongu.

3 listopada • Alois Alzheimer opisuje po raz pierwszy przypadek neurodegeneracyjnej choroby kory mózgowej.

8 grudnia • Teatr Polski w Wilnie wystawia *Dziady* Mickiewicza w inscenizacji Wyspiańskiego.

Rodzą się: Roman Brandstaetter, Jerzy Giedroyc, Samuel Beckett, Hannah Arendt, Josephine Baker.

Umierają: Paul Cézanne, Henryk Ibsen, Pierre Curie.

6 stycznia • Maria Montessori otwiera w Rzymie pierwsze przedszkole dla dzieci rodziców pracujących.

14 lutego • Otwarcie dla publiczności Lwowskiej Galerii Obrazów.

• Aurel Stein odnajduje w grocie Mogao w Chinach buddyjski manuskrypt, *Diamentową Sutrę*, najstarszy istniejący na świecie druk (z 868 r.).

• Pablo Picasso maluje *Panny z Awinionu*, a Gustav Klimt *Pocałunek*.

lato 1907 • Robert Baden-Powell organizuje pierwszy obóz doświadczalny dla chłopców na wyspie Brownsea w Południowej Anglii. Jego system wychowywania młodzieży wkrótce przetransformuje się w harcerstwo.

listopad • Wacław Szymanowski tworzy pierwsze wersje projektu pomnika *Pochód na Wawel* – monumentalnego zespołu rzeźb, który ma zostać umieszczony na Wawelu.

• W Krakowie powstaje pierwsze stałe kino „Cyrk Edison”, otwarte w mieszczącym niegdyś cyrk budynku przy ul. Wielopole.

Rodzą się: Astrid Lindgren, Frida Kahlo, Władysław Kopaliński, Mircea Eliade, Siergiej Korolow.

Umierają: Edvard Grieg, Dmitrij Mendelejew, Joris-Karl Huysmans, Jan Stanisławski.

styczeń • Stan zdrowia Wyspiańskiego jest fatalny. Leżąc w łóżku, zapisuje lewą ręką tłumaczenie *Cyda Corneille'a*.

10 stycznia • Rada Miejska we Lwowie kupuje do zbiorów tamtejszego Muzeum Narodowego rysunki i szkice Wyspiańskiego z lat 1889–1891. Otrzymane honorarium jest dla artysty istotne, bowiem leczenie pochłania dużą ilość pieniędzy.

lutym–marcem • W warszawskiej Zachęcie trwa wystawa obrazów Wyspiańskiego połączona ze sprzedażą.

19 lutego • Warszawska Szkoła Fotograficzna otrzymuje zgodę od Wyspiańskiego na wydanie reprodukcji jego obrazów w postaci pocztówek.

4 marca • Ukazuje się *Cyd Corneille'a* w tłumaczeniu Wyspiańskiego.

5 marca • Sztuki Wyspiańskiego zostają zakazane przez cenzurę w zaborze pruskim.

16 marca • Ukazuje się numer „Tygodnika Ilustrowanego” z 16 reprodukcjami obrazów Wyspiańskiego. Stanowi on reklamę dla wystawy obrazów Wyspiańskiego w warszawskiej Zachęcie.

29 marca • Ukazuje się pierwsze wydanie *Powrotu Odysa* Wyspiańskiego, utworu pisanego w 1905 r.

9 kwietnia • Z powodu złej sytuacji finansowej Wyspiański decyduje się oprawić rękopisy swoich sztuk i wystawić je na sprzedaż. Nie udaje się znaleźć nabywcy.

10 kwietnia • Józef Skąpski, adwokat Wyspiańskiego, protestuje przeciwko nielegalnej sprzedaży reprodukcji dzieł Wyspiańskiego przez zakład Ignacego Kriegera.

wiosna • Wiele osób odwiedza Wyspiańskiego w Węgrzyczach, jednak artysta jest już w pół sparaliżowany. Mimo wszystko wciąż pisze i orientuje się w nowinach z Krakowa.

czerwiec • Wyspiański pisze fragmenty planowanego dramatu *Zygmunt August*.

15 lipca • Józef Skąpski protestuje przeciwko nielegalnemu przedrukowi przez dziennik „Czas” fragmentów dramatu Wyspiańskiego *Zygmunt August*.

lipiec–sierpień • Wyspiański zamawia w księgarni Gebethnera w Krakowie zestaw książek historycznych, które mają mu służyć jako inspiracja do planowanych dramatów.

sierpień • Dożynki w gospodarstwie Wyspiańskich. Artysta przyjmuje żeńców w fotelu.

październik • W „Przeglądzie Powszechnym” ukazuje się fragment pisanego przez Wyspiańskiego dramatu *Juliusz II*.

10 października • Ukazuje się pierwsze wydanie dramatu Wyspiańskiego *Sędziowie*, napisanego w 1900 r. Dramat będzie grany przez teatr objazdowy Marii Przybyłko-Potockiej w całym zaborze rosyjskim.

26 października • Premiera *Cyda* autorstwa Corneille'a i w tłumaczeniu Wyspiańskiego w Teatrze Miejskim w Krakowie.

9 listopada • Na polecenie Wyspiańskiego Joanna Stankiewiczowa pali w piecu niektóre rękopisy artysty.

10 listopada • Wyspiański zostaje przetransportowany do Domu Zdrowia dra Jana Gwiazdomorskiego przy ul. Siemiradzkiego 1 w Krakowie, prowadzonego przez dra Maksymiliana Rutkowskiego.

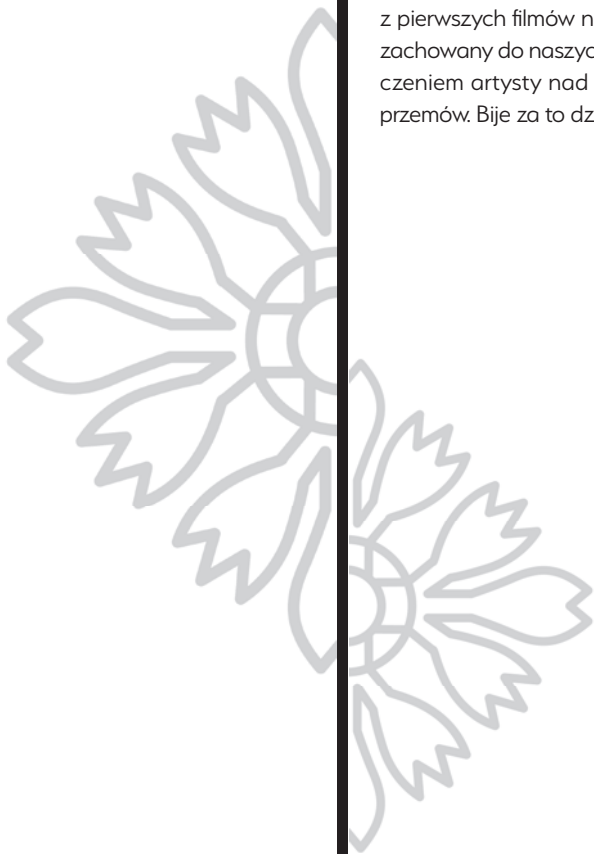
28 listopada • Wyspiański umiera o godzinie 17:10. Pozostawia po sobie żonę Teofilę oraz czwórkę dzieci: Teodora (lat 15), Helenę (lat 10), Mieczysława (lat 9) i Stanisława (lat 6). Tuż przed śmiercią rozmawia z Adamem Chmielcem na temat nieukończonego dramatu *Zygmunt August*.

29 listopada • Zwłoki Wyspiańskiego zostają przewiezione do krypty kościoła Pijarów. Rada Miejska ogłasza trasę pogrzebu, zorganizowanego na koszt miasta: po mszy w kościele

Mariackim kondukt obejdzcie Rynek Główny, pójdzie ulicą Grodzką, minie Wawel i zatrzyma się przy krypcie zasłużonych na Skatce.

2 grudnia • Pogrzeb Wyspiańskiego to wielkie wydarzenie w Krakowie. Bierze w nim udział ok. 40 tysięcy osób, w tym reprezentacje władz Krakowa, Lwowa, Galicji, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, środowisk artystycznych oraz delegacje ze Lwowa i Warszawy. W trakcie pogrzebu powstaje jeden z pierwszych filmów na ziemiach polskich (niezachowany do naszych czasów). Zgodnie z życzeniem artysty nad trumną nie wygłoszono przemów. Bije za to dzwon Zygmunt.

WYSTAWA „WYSPIAŃSKI”

Gmach Główny Muzeum Narodowego w Krakowie

al. 3 Maja 1, 30-062 Kraków

28.11.2017–20.01.2019

Kuratorzy: Danuta Godyń, Magdalena Laskowska

Aranżacja: Bartosz Haduch – NArchitekTURA

Koordynator: Aleksandra Kłaput

Opieka konserwatorska: Łucja Skoczeń-Rępała

Zapraszamy do wzięcia udziału w wydarzeniach towarzyszących wystawie.

Szczegóły: www.mnk.pl.

Wydawnictwa towarzyszące wystawie można kupić

w wszystkich Oddziałach MNK oraz w księgarni internetowej na **mnk.pl**

PUBLIKACJA

Autorzy: Katarzyna Mrugała, Filip Skowron

Redaktor prowadzący: Joanna Popielska-Michalczyk

Projekt graficzny: Katarzyna Poznańska

Projekt znaku graficznego identyfikującego wystawę
oraz druków towarzyszących: Justyna Litwińska

Druk: Pasaż

ISBN 978-83-7581-262-6

WYSTAWA „WYSPIAŃSKI”

Gmach Główny Muzeum Narodowego w Krakowie

al. 3 Maja 1, 30-062 Kraków

28.11.2017–20.01.2019

Kuratorzy: Danuta Godyń, Magdalena Laskowska

Aranżacja: Bartosz Haduch – NArchitektURA

Koordinator: Aleksandra Kłaput

Opieka konserwatorska: Łucja Skoczeń-Rępała

Zapraszamy do wzięcia udziału w wydarzeniach towarzyszących wystawie.

Szczegóły: www.mnk.pl.

Wydawnictwa towarzyszące wystawie można kupić

we wszystkich Oddziałach MNK oraz w księgarni internetowej na mnk.pl

PUBLIKACJA

Autorzy: Katarzyna Mrugała, Filip Skowron

Redaktor prowadzący: Joanna Popielska-Michalczyk

Projekt graficzny: Katarzyna Poznańska

Projekt znaku graficznego identyfikującego wystawę

oraz druków towarzyszących: Justyna Litwińska

Druk: Pasaż

ISBN 978-83-7581-262-6

© Muzeum Narodowe w Krakowie 2017

MNK
MUZEUM
NARODOWE
W KRAKOWIE

Patronat Honorowy Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

niepodległa | POLSKA
STULECIE ODZYSKANIA
NIEPODLEGŁOŚCI

Sfinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Programu
Wieloletniego NIEPODLEGŁA na lata 2017–2021

Mecenas Muzeum Narodowego w Krakowie
i Sponsor wystawy

Bank Polski

Mecenas wystawy

ams

Partner wystawy

PRACOWNIA
I MUZEUM
WITRAŻU
— od 1902 roku —

Partner promocyjny

TVP
KULTURA

TVP3
KRAKÓW

POLSKIE
RADIO

RADIO
KRAKÓW

STYL

POLSKA
PRESS
GRUPA

Local Life

inyour
pocket

televizja M

TVN

onet

Patroni medialni